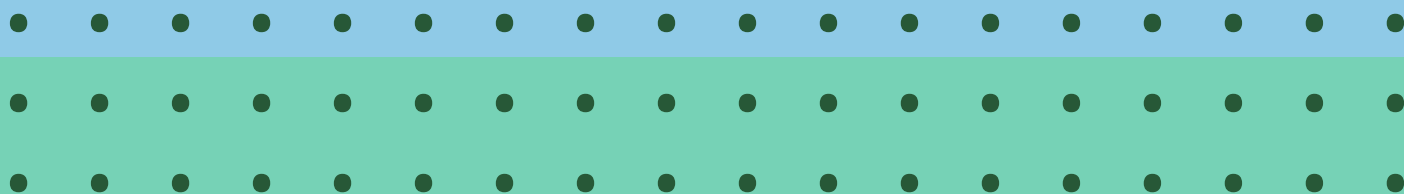

Sociaal en Cultureel Planbureau

Werken aan een betrokken omgeving voor kinderen en gezinnen

Informele ondersteuners in beleid en praktijk

Kennisnotitie

Inhoud

Samenvatting	4
1 Achtergrond, doelstelling en methode van onderzoek.....	10
1.1 Achtergrond	10
1.2 Doelstelling	11
1.3 Informele ondersteuners in de omgeving van kinderen en gezinnen	11
1.4 Methode van onderzoek	13
1.5 Leeswijzer.....	13
2 Versterking van buurtgemeenschappen.....	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen.....	15
2.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals buurtgemeenschappen kunnen ondersteunen	17
2.4 Samenvatting en conclusies	22
3 Verenigingen	24
3.1 Inleiding	24
3.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen.....	24
3.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals verenigingen kunnen ondersteunen	27
3.4 Samenvatting en conclusies	31
4 Eén-op-één vrijwillige ondersteuning	32
4.1 Inleiding	32
4.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen.....	32
4.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals vrijwilligers kunnen ondersteunen.....	35
4.4 Samenvatting en conclusies	38
Literatuur	40

Samenvatting

Waarom dit onderzoek?

Verschillende mensen, groepen en organisaties in de omgeving van gezinnen zijn betrokken bij de opvoeding en ondersteuning van kinderen en ouders, zonder dat zij hiervoor worden betaald. De rijksoverheid streeft een grotere rol voor deze informele ondersteuners na. Met dit onderzoek wil het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), op basis van interviews met beleidsmakers, professionals, vrijwilligers, en ouders en jongeren in twee gemeenten, in kaart brengen hoe er in de lokale beleids- en uitvoeringspraktijk wordt gewerkt aan de inzet van informele ondersteuners in verschillende omgevingen en wat we hiervan kunnen leren.

De volgende vragen stonden centraal:

1. Welke doelen en strategieën hanteren gemeenten als het gaat om de inzet van informele ondersteuners?
2. Wat zijn de verschillende perspectieven op en ervaringen met de opbrengsten van betrokkenen (inclusief ouders en jeugdigen zelf)?
3. Wat zijn de verschillende perspectieven en ervaringen van betrokkenen (inclusief ouders en jeugdigen zelf) op en met de uitvoering, en wat kan hieruit worden afgeleid over bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen?
4. Wat kunnen we daarvan leren over hoe de overheid informele ondersteuners kan faciliteren?

We maken hierbij onderscheid tussen drie soorten omgevingen van informele ondersteuners:

1. buurtgemeenschappen waar gezinnen wonen en waarin ouders elkaar kunnen ondersteunen, zoals in burgerinitiatieven, het jongerenwerk of ouder-en-kindgroepen;
2. verenigingen zoals sport-, jeugd- of muziekverenigingen en de scouting, waar ouders trainingen begeleiden en veel kinderen zien;
3. in of dicht bij huis, waar vrijwilligers gezinnen en jongeren één-op-één kunnen ondersteunen, bijvoorbeeld als maatje of steunouder.

Algemene conclusie

Ons onderzoek suggereert dat de meerwaarde van informele ondersteuners voor gezinnen, ouders en kinderen, maar ook hun bevorderende en belemmerende factoren afhangen van de soort omgeving waar zij deel van uitmaken. Als gemeenten de inzet van informele ondersteuners ten behoeve van gezinnen en jeugdigen willen faciliteren, doen zij er goed aan op al deze gebieden actief beleid te voeren. Ons onderzoek laat zien wat de mogelijkheden en grenzen zijn op deze gebieden, wat er wel en niet gevraagd kan worden van informele ondersteuners, en wat de overheid en andere actoren in de praktijk kunnen doen om informele ondersteuners te faciliteren. We zien daarin een belangrijke rol voor verschillende bruggenbouwers: professionals die de brug vormen tussen gemeente en informele ondersteuners. In tabel S.1 hebben we dit schematisch voor elk van de drie onderscheiden omgevingen weergegeven.

Tabel S.1

Meerwaarde, factoren/mechanismen en handelingsopties ten aanzien van informele ondersteuners in drie omgevingen

	buurtgemeenschappen	verenigingen	één-op-één vrijwillige ondersteuning
meerwaarde	<ul style="list-style-type: none"> • persoonlijke relaties ontstaan • ervaringen met elkaar delen • er kan gewerkt worden aan zelfvertrouwen, vertrouwen in instanties en persoonlijke groei • gezinnen en jongeren bereiken die via instanties moeilijk te bereiken zijn 	<ul style="list-style-type: none"> • kinderen leren op speelse manier met elkaar omgaan • vrijwilligers hebben mede-opvoedende rol • signalen van problemen bij kinderen opmerken 	<ul style="list-style-type: none"> • persoonlijke en relatief gelijkwaardige relatie • luisterend oor, ervaringen delen, praktische steun • andere waarde dan hulpverlening door beroepskrachten
factoren en mechanismen: wat werkt (en wat niet)?	<ul style="list-style-type: none"> • mensen hebben plek nodig om elkaar te ontmoeten en te leren kennen • verbindende activiteiten helpen om elkaar te ontmoeten en te leren kennen, bijvoorbeeld via een collectief georganiseerd aanbod • zichtbaarheid in de wijk van professionals is belangrijk om deelnemers te werven • risico is dat initiatieven van burgers niet worden gezien, niet worden ondersteund of juist te veel worden overgenomen (regels, administratie) 	<ul style="list-style-type: none"> • veel kinderen komen er graag omdat zij hun hobby, passie of talent kunnen uitoefenen en kunnen delen met anderen • vrijwilligers: kunnen in de begeleiding van kinderen te maken krijgen met lastige situaties • vereniging en vrijwilligers: niet altijd kennis over herkennen problemen en over benodigde stappen • vereniging: andere uitdagingen, bv. organisatiekracht 	<ul style="list-style-type: none"> • expliciet gekozen voor (pedagogische of ondersteunende) rol • vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening kunnen elkaar aanvullen; afstemming is belangrijk • raakt aan werk professionele hulpverlening; behoefte aan rolduidelijkheid: 'waar ben ik van'
handelingsopties	<ul style="list-style-type: none"> • diversiteit aan ontmoetingsplekken • faciliteren/organiseren van activiteiten die mensen verbinden, zoals groepswijze ondersteuning (bv. ouder-en-kindgroepen of het jongerenwerk) • initiatieven van burgers voor dergelijke activiteiten ondersteunen maar niet overnemen • professionals hebben ruimte en tijd om aanwezig te zijn in de wijk en 'outreaching' te werken • ervaringen ophalen in de wijk of buurt 	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteunen vrijwilligers (pedagogische cursussen, begeleiding) • ondersteunen verenigingen (adviseren over contactpersoon die signalen verder leidt) • sociale wijkteams / sociaal werkers: regelmatig contact met verenigingen • draaglast verminderen van wet- en regelgeving, 'ontzorgen' 	<ul style="list-style-type: none"> • ruimte en tijd in begeleiding voor zorgvuldige afweging en bewaken van grenzen; overheid kan dit stimuleren in inkoop- en aanbestedingsbeleid • verbindingspunten tussen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening, zowel op persoonlijk als organisatieniveau, kan zorgen voor afstemming, bv. via leertafels of netwerken
bruggenbouwers	<ul style="list-style-type: none"> • gebieds- en omgevingsmanagers, buurtregisseurs, sociaal werkers en opbouwwerkers verbinden beleid en praktijk, bewoners onderling en bewoners met instanties 	<ul style="list-style-type: none"> • verenigingsondersteuners kunnen behoeften bij verenigingen en hun vrijwilligers ophalen en hen helpen met bv. kennis, advies of (pedagogische) begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> • vrijwilligerscoördinatoren begeleiden en ondersteunen vrijwilligers, onder andere bij bewaken grenzen en rolverduidelijking • netwerkcoördinatoren en sociaal makelaars kunnen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening op organisatieniveau verbinden

Meerwaarde verschilt per omgeving

De drie typen omgeving kunnen alle drie op hun eigen manier van waarde zijn voor kinderen en gezinnen, zo tekenden we op uit de ervaringen van ouders en jongeren, vrijwilligers, professionals die in de praktijk werkzaam zijn, en beleidsmakers. De waarde van versterking van *buurtgemeenschappen* ligt er volgens betrokkenen in dat er persoonlijke relaties kunnen ontstaan waarin ouders en jongeren naar elkaar kunnen omkijken, ervaringen met elkaar kunnen delen en er voor elkaar kunnen zijn. Door een collectief aanbod zoals ouder-en-kindgroepen of jongerencentra kunnen onderlinge relaties versterkt worden en mensen geholpen worden om elkaar te helpen. Door een weloverwogen samenstelling van de deelnemersgroep, de aard van de activiteiten en de intensieve begeleiding van professionals kan er gewerkt worden aan zelfvertrouwen, vertrouwen in instanties en persoonlijke groei. Bewonersinitiatieven zijn door hun goede aansluiting bij bepaalde doelgroepen goed in staat om ouders en kinderen te bereiken die voor reguliere voorzieningen en diensten moeilijker te bereiken zijn.

Een *vereniging* in de vrije tijd is een plek is waar kinderen graag komen en op een speelse manier veel kunnen leren over hoe je met elkaar omgaat. Vrijwilligers begeleiden bijvoorbeeld activiteiten voor kinderen; soms trainen zij het sportteam van hun kind. De twee gemeenten in ons onderzoek benadrukken in hun beleid dat verenigingen en hun vrijwilligers, doordat zij veel kinderen regelmatig zien, een belangrijke mede-opvoedende rol kunnen vervullen, en dat zij soms ook in een vroegtijdig stadium signalen kunnen opmerken van problemen bij kinderen. Ook betrokkenen uit de praktijk zien dergelijke mogelijkheden voor verenigingen.

Vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen, bijvoorbeeld als maatje of als steunouder, zijn vaak verbonden aan een zorg- en welzijnsorganisatie en worden vaak begeleid door betaalde krachten. Deze vrijwilligers kunnen een persoonlijke en relatief gelijkwaardige relatie aangaan met jeugdigen of met ouders, hun een luisterend oor bieden en ervaringen met hen delen; daardoor voelen deze laatsten zich gesteund. Ook bieden zij soms praktische hulp. Daarmee hebben zij een andere waarde dan hulpverlening door betaalde krachten, waar de nadruk ligt op het oplossen van problemen. Vanwege deze verschillen tussen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening kunnen zij elkaar goed aanvullen en versterken, zo is de gedachte achter het beleid. Ervaringen uit de praktijk leren dat dit mogelijk is: wanneer er professionele hulp in een gezin is, kunnen vrijwilligers juist met andere zaken bezig zijn en sociale, emotionele of praktische steun bieden. Ondersteuning door een vrijwilliger kan in sommige gevallen ook voorafgaan aan professionele hulp of er juist op volgen.

Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen in diverse omgevingen

Niet alleen de meerwaarde verschilt per omgeving, ook bevorderende en belemmerende factoren kunnen per omgeving verschillen. Voor het bevorderen van *buurtgemeenschappen* is het niet alleen belangrijk dat er verschillende soorten ontmoetingsplekken zijn waar jongeren of ouders elkaar kunnen ontmoeten en elkaar kunnen leren kennen, maar ook dat er verbindende activiteiten plaatsvinden, waardoor er daadwerkelijk een gesprek kan plaatsvinden. Bijvoorbeeld in een ouder-en-kindgroep begeleiden sociaal werkers groepen jonge ouders en stimuleren hen zaken rond het opgroeien en opvoeden van kinderen met elkaar te bespreken. Vrijwilligers spelen een belangrijke rol bij deze activiteiten en brengen ervaringsdeskundigheid mee in het sociaal werk, hetgeen de begeleiding nog beter toegesneden maakt op de doelgroep.

Een mogelijk risico of belemmerende factor is overbelasting van collectieve voorzieningen wanneer ouders en kinderen (te lang) aangewezen zijn op deze voorzieningen terwijl zij eigenlijk specialistische ondersteuning nodig hebben. Dit kan het geval zijn als professionals te weinig tijd hebben voor individuele begeleiding om signalen op te pikken en door te verwijzen of wanneer er wachtlijsten voor specialistische hulp bestaan. En verder is het een risico dat initiatieven van burgers voor verbindende activiteiten niet gezien of ondersteund worden, of juist overgenomen worden door de gemeente, door te veel regels te stellen en administratie op te leggen.

Als het gaat om *verenigingen* zijn belangrijke bevorderende factoren dat veel kinderen bereikt worden en dat het contact laagdrempelig is: het is een omgeving waar kinderen (en volwassenen) elkaar kunnen ontmoeten omdat zij een hobby, passie of talent delen. De praktijk leert ook dat er belemmerende factoren zijn. Zo zijn er grenzen aan wat er verwacht en gevraagd kan worden van verenigingen en hun vrijwilligers, vaak de ouders van de kinderen. Zij zijn vaak niet professioneel opgeleid om met groepen of met kinderen te werken. Zij kunnen daardoor met lastige situaties te maken krijgen waarbij zij niet goed weten hoe ermee om te gaan. En terwijl er vanwege het grote bereik onder kinderen en jongeren goede mogelijkheden zijn voor verenigingen om problemen bij kinderen op te merken, kan van verenigingen en hun vrijwilligers niet worden verwacht dat zij deze herkennen en de benodigde stappen nemen om indien nodig hulp in gang te zetten; zij zijn geen hulpverleners. Tot slot hebben verenigingen te maken met andere uitdagingen, verplichtingen en verwachtingen die energie vragen. Zoals het bevorderen van een positieve sportcultuur, inclusie van mensen met een beperking, of het verduurzamen van de accommodatie. Vooral verenigingen met weinig organisatiekracht of financiële armslag hebben het moeilijk.

In tegenstelling tot de vrijwilligers bij verenigingen hebben vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen meestal expliciet ten doel om het welzijn van kinderen en jeugdigen te bevorderen door middel van het bieden van bepaalde diensten en ondersteuning. Hun werk raakt soms aan dat van professionele hulpverlening, en duidelijke grenzen tussen wat professionele hulpverleners en wat vrijwilligers kunnen betekenen, zijn niet altijd gemakkelijk te trekken. Deze vrijwilligers hebben behoefte aan rolduidelijkheid: weten waar je wel en niet van bent. Een goede begeleiding is daarom cruciaal. En willen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening elkaar goed aanvullen, dan zijn goede verbindingen tussen vrijwilligerswerk en professionele hulp nodig, zowel op het interpersoonlijke niveau als tussen organisaties.

Handelingsopties

Vrijwillige energie komt vanuit de samenleving, maar kan vaak niet zonder de ondersteuning van de overheid of andere organisaties. Dat kan op verschillende manieren. De lokale overheid kan naast officiële ontmoetingsplekken ook alternatieve ontmoetingsplekken faciliteren – zoals een buurthuis of een school – om ook de doelgroepen te bereiken die minder makkelijk naar officiële ontmoetingsplekken komen. Verder kunnen de overheid of organisaties activiteiten faciliteren die mensen met elkaar verbinden. Voorwaarde voor het slagen ervan is dat een dergelijk aanbod aansluit bij de wensen en behoeften van de doelgroep en dat professionals voldoende tijd krijgen om dergelijke groepen te begeleiden, maar ook om deelnemende ouders en kinderen te leren kennen, begeleiden en indien nodig door te verwijzen naar professionele ondersteuning.

Wanneer initiatieven voor dergelijke activiteiten uit de samenleving of burgers zelf voortkomen, doen de overheid en professionals er goed aan om de juiste balans te vinden tussen aan de ene kant faciliteren en ondersteunen en aan de andere kant voldoende ruimte bieden en het initiatief niet overnemen of overorganiseren (te veel regels stellen of administratie opleggen). Om mensen te bereiken moeten professionals veel aanwezig zijn op plekken waar ouders en kinderen zijn en hen aanspreken. Daarnaast hebben zij tijd en ruimte nodig om vrijwilligers te begeleiden en mensen indien nodig door te verwijzen naar professionele ondersteuning.

Vrijwilligers bij *verenigingen* kunnen ondersteund worden door pedagogen die aanwezig zijn bij trainingen, of met workshops of cursussen, gefinancierd via of door de lokale overheid, de vereniging zelf of sportbonden. Het kan vrijwilligers helpen om te zorgen voor een positief sociaal klimaat en om zich meer toegerust te voelen voor hun rol. En verder kunnen de overheid en uitvoerende organisaties verenigingen op andere manieren faciliteren, bijvoorbeeld door hen in verbinding te brengen met professionals die geëquipeerd zijn om signalen te herkennen en die hierop kunnen handelen. Professionals van bijvoorbeeld sociale wijkteams kunnen regelmatig een bezoek brengen aan verenigingen of andere ontmoetingsplekken om signalen op te halen van problemen in gezinnen. Of er kunnen in wijkteams voor een groep verenigingen accounthouders aangesteld zijn bij wie verenigingen terecht kunnen als er wat speelt. Verder kunnen gemeenten de draaglast van verenigingen verminderen, bijvoorbeeld door hen te ontzorgen qua administratieve lasten, controle en verantwoording. En door kritisch te kijken naar de noodzaak van voorwaarden die zij (expliciet of impliciet) via wet- en regelgeving aan organisaties opleggen.

Om te voorkomen dat *vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen* overschat en overvraagd worden, is het nodig dat er in de begeleiding van vrijwilligers tijd en ruimte is voor een zorgvuldige afweging en beoordeling. Waarbij gekeken wordt naar hoe passend de ondersteuning door een vrijwilliger is, en naar het bewaken van grenzen en rolvastheid. De lokale overheid kan hierover voorwaarden opnemen in de aanbestedingsprocedure. En voor een goed samenspel tussen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening zijn verbindingen met actoren zoals huisartsen en praktijkondersteuners, jeugdhulporganisaties en scholen nodig. Netwerken of leertafels kunnen zorgen voor een goed samenspel tussen vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening. Zo kunnen mensen en organisaties elkaar bereiken indien nodig en leert men elkaars meerwaarde erkennen en op elkaar vertrouwen. Ook kan men met elkaar afstemmen welke hulp of ondersteuning het beste past bij een hulpvraag: ondersteuning door vrijwilligers, een professional, of een combinatie van beide? De lokale overheid kan haar inkoop- en aanbestedingsbeleid aanwenden om een dergelijke afstemming en samenwerking te stimuleren, zodat professionals hiervoor ook de tijd en ruimte krijgen.

Bruggenbouwers in elk van de drie omgevingen

In elk van de drie omgevingen is het belangrijk dat de lokale overheid regelmatig contact heeft met mensen en organisaties in het veld die zich inzetten voor jeugdigen en gezinnen. Dat kan zij doen via bruggenbouwers: professionals die een positie bekleden tussen beleidsmedewerkers en de uitvoeringspraktijk in, die kunnen ophalen wat mensen en organisaties kunnen, willen en nodig hebben om hun meerwaarde waar te maken, en daar in hun ondersteuning optimaal bij kunnen aansluiten. Soms werken zij in een sociaal wijkteam. Willen deze bruggenbouwers een dergelijke verbindende rol vervullen, dan helpt het wanneer zij hiervoor voldoende tijd en ruimte krijgen in hun takenpakket.

De rol van bruggenbouwers is in elk van de drie omgevingen anders. In *buurtgemeenschappen* kunnen grenswerkers – zoals gebieds- en omgevingsmanagers, buurtregisseurs, sociaal werkers en opbouwwerkers bruggenbouwers zijn. Door ervaringen in de wijk of buurt op te halen, en samen op te trekken met professionals, wijkbewoners en informele netwerken en andere sleutelfiguren kunnen deze grenswerkers de lokale overheid helpen aan te sluiten op wat buurtgemeenschappen nodig hebben. Als het gaat om verenigingen, kunnen verenigingsondersteuners een brug vormen tussen de gemeente en verenigingen. Zij kunnen bij verenigingen en hun vrijwilligers inventariseren waar hun behoeften liggen en hier bij hun ondersteuning (in de vorm van advies of begeleiding) op aansluiten. Vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen, worden vaak begeleid door vrijwilligerscoördinatoren; zij vormen een brug tussen de gemeente en de vrijwilligers, doordat zij zorgen voor de werving, selectie en begeleiding van de vrijwilligers, en daarin aandacht hebben voor het bewaken van grenzen en rolvastheid. Daarnaast kunnen netwerkcoördinatoren en sociaal makelaars vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening op organisatieniveau met elkaar verbinden.

1 Achtergrond, doelstelling en methode van onderzoek

1.1 Achtergrond

In de omgeving van gezinnen zijn verschillende personen, groepen of organisaties betrokken, bijvoorbeeld doordat zij mensen ondersteunen bij zorgen of problemen, zonder dat zij daarvoor worden betaald of daartoe worden verplicht: in de buurt of wijk waar mensen wonen, bij een vereniging of als vrijwilliger die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunt. Deze personen, groepen of organisaties worden ook wel informele ondersteuners genoemd, en zij worden onderscheiden van zogenoemde formele ondersteuners of helpers, dat wil zeggen professionals of betaalde krachten, die bijvoorbeeld werkzaam zijn op scholen, in de kinderopvang, in het maatschappelijk werk, of de jeugdhulp. Nederland is van oudsher een land waar dergelijke informele ondersteuners van grote betekenis zijn in de samenleving. Een groot aandeel van de bevolking doet bijvoorbeeld vrijwilligerswerk (Arends 2024).

De overheid streeft ernaar de rol van informele ondersteuners in de omgeving van mensen te versterken. Dit streven wordt onder andere benadrukt in de stelselwijzigingen en decentralisaties rondom de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 (TK 2013/2014) en de jeugdhulp (TK 2012/2013) en meer recent in de ambitie om de sociale basis te versterken (TK 2022/2023a). Naast een flinke uitbreiding van de gemeentelijke verantwoordelijkheid op het gebied van de ondersteuning van mensen, beoogden de decentralisaties met name ook een nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheid, burger en samenleving te bewerkstelligen (Kromhout et al. 2020). Burgers zouden in deze nieuwe verdeling een kleiner beroep moeten doen op professionele steun en zorg. In plaats daarvan zouden zij door de lokale overheid zodanig gefaciliteerd en ondersteund moeten worden, dat zij meer voor zichzelf en voor mensen in hun omgeving gaan zorgen. De gemeenten hebben de primaire verantwoordelijkheid gekregen om aan dit streven vorm te geven, en de landelijke overheid heeft hierin een ondersteunende en faciliterende rol.

Jeugd en gezin is één van de gebieden waarop de overheid expliciet aanstuurt op een grotere rol voor informele ondersteuners in de omgeving van burgers. Zo werd in de Jeugdwet (TK 2012/2013) een belangrijke rol toegekend aan 'het zorgend en het probleemoplossend vermogen' van de sociale omgeving. Het streven was hierbij dat ouders en jeugdigen bij vragen, zorgen of problemen eerst gebruikmaken van ondersteuning uit hun omgeving. Voorts kregen de gemeenten de opdracht om het pedagogisch klimaat in de omgeving van gezinnen, in buurten en wijken, te versterken, en daarbij optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden die de lokale samenleving biedt, en van de rol die vrijwilligers en lokale *civil society*-organisaties hierin kunnen hebben (Friele et al. 2018; Hoex et al. 2022).

Ook in de Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028, waarin de nationale overheid, de lokale overheid, zorgaanbieders, zorgprofessionals en cliënten afspraken hebben gemaakt over hervormingen in de jeugdzorg, neemt 'de versterking van de directe leefomgeving' een belangrijke plaats in (TK 2022/2023b). En verder blijkt ook uit de aandacht voor het versterken van de sociale of pedagogische basis (TK 2022/2023a) de nadruk die beleid legt op de rol van diverse informele sociale verbanden in de omgeving van mensen.

De verwachting is dat door meer in te zetten op informele ondersteuners kinderen en ouders zich meer gesteund voelen, en ook dat dit de kans kleiner maakt dat opvoedingsproblemen ontstaan of

escaleren (Friele et al. 2018; Hoex et al. 2022). Daarnaast is houdbaarheid van het stelsel ook binnen het jeugdbeleid een belangrijk argument voor de inzet van informele ondersteuners. De toegankelijkheid van de jeugdzorg staat namelijk onder druk: zij heeft te maken met een toenemend gebruik, stijgende kosten, personeelstekorten en zorgen over de houdbaarheid van het stelsel in de toekomst (Jeugdautoriteit 2024).

1.2 Doelstelling

Doel van het onderzoek is om in kaart te brengen hoe er in de lokale beleids- en uitvoeringspraktijk wordt gewerkt aan de inzet van informele ondersteuners in verschillende omgevingen en wat we hieruit kunnen leren.

In dit onderzoek staan de volgende vragen centraal:

1. Welke doelen en strategieën hanteren gemeenten als het gaat om de inzet van informele ondersteuners?
2. Wat zijn de verschillende perspectieven op en ervaringen met de opbrengsten van betrokkenen (inclusief ouders en jeugdigen zelf)?
3. Wat zijn de verschillende perspectieven en ervaringen van betrokkenen (inclusief ouders en jeugdigen zelf) op en met de uitvoering, en wat kan hieruit worden afgeleid over bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen?
4. Wat kunnen we daaruit leren over hoe de overheid informele ondersteuners kan faciliteren?

1.3 Informele ondersteuners in de omgeving van kinderen en gezinnen

Informele ondersteuners kennen verschillende verschijningsvormen. Vaak wordt onderscheid gemaakt tussen persoonlijke informele ondersteuners, collectieve of gemeenschappelijke informele ondersteuners en institutionele ondersteuners en hulpbronnen¹ (Movisie 2023). Persoonlijke informele ondersteuners gaan over het netwerk van mensen: familie, vrienden, kennissen en burens. Deze kwamen uitgebreid aan bod in het SCP-rapport *Sociale netwerken van ouders* (De Roos et al. 2021). Collectieve informele ondersteuners gaan over informele gemeenschappen of omgevingen waarin individuen zich bevinden. Daar gaat ons huidige onderzoek over. Meer specifiek staan informele ondersteuners in drie typen omgevingen of kringen centraal. Hier leven ouders en kinderen en brengen zij hun (vrije) tijd door en hier zijn strategieën van gemeenten om de betrokkenheid van informele ondersteuners te bevorderen op gericht. Deze staan weergegeven in figuur 1.1.

---

¹ Institutionele hulpbronnen zijn plekken (gebouwen) en organisaties waarin mensen samenkomen, zoals een bibliotheek, een vrijwilligerssteunpunt of een welzijnsorganisatie. De institutionele hulpbronnen vormen niet de focus van het onderzoek, maar komen wel aan bod: zij zijn belangrijk omdat ze de voorwaarde zijn en middelen en mogelijkheden bieden om gemeenschappelijke informele ondersteuning van de grond te krijgen of te bevorderen. Het gaat hier bijvoorbeeld om de welzijns- en jeugdhulporganisaties en het jongerenwerk die we in het onderzoek hebben bezocht en waar de professionals in dienst zijn die dit in hun takenpakket hebben, waaronder de bruggenbouwers (www.movisie.nl/artikel/wat-sociale-basis-precies).

Ten eerste kijken we naar *buurtgemeenschappen*: gemeenschappen in de buurt of wijk waar gezinnen wonen, waarin ouders en kinderen elkaar kunnen (leren) kennen, ontmoeten en naar elkaar kunnen omkijken, en vragen, zorgen of ervaringen met elkaar kunnen delen over meer alledaagse opvoedzaken. Deze omgeving vormt fysiek gezien de meest nabije omgeving, waar mogelijkheden bestaan om contacten aan te gaan of om relaties van ouders en kinderen met andere ouders en kinderen te versterken. Wanneer we het hebben over versterking van buurtgemeenschappen, gaat het om de inzet van gemeenten om relaties in buurten tussen inwoners onderling te bevorderen. Door ontmoeting en groepsgewijze ondersteuning, zo is de gedachte, kunnen ouders en kinderen anderen leren kennen en hun persoonlijke sociale netwerk uitbreiden. Met als doel om inwoners ook aan te moedigen *zelf* initiatieven te nemen om zorg te dragen voor elkaar en voor hun omgeving.

De tweede omgeving wordt gevormd door *verenigingen*: zoals sport-, jeugd- of muziekverenigingen en de scouting. Zij organiseren, faciliteren en/of begeleiden activiteiten voor kinderen en jongeren, en zijn daarvoor veelal afhankelijk van vrijwilligers. Deze organisaties hebben vooral een recreatief of cultureel doel, en kunnen daarmee op een *impliciete* wijze bijdragen aan het opgroeien en de ontwikkeling van kinderen. Kinderen en hun ouders zijn hier wekelijks of met enige regelmaat. Vrijwilligers zijn vaak de ouders van de kinderen; zij hebben een mede-opvoedende rol omdat zij activiteiten met kinderen begeleiden en op regelmatige basis contact hebben met dezelfde groep kinderen (Hermens en Gilsing 2013).

De derde omgeving wordt gevormd door *één-op-één vrijwillige ondersteuning*: vrijwilligers die, vaak onder begeleiding van betaalde krachten, *één-op-één-ondersteuning* geven aan gezinnen en jongeren, bijvoorbeeld als ‘maatje’, ‘buddy’ of steunouder. *Eén-op-één vrijwillige ondersteuning* heeft *expliciet* als doel het welzijn van kinderen en ouders te bevorderen door bepaalde diensten en ondersteuning te bieden. Dit onderscheidt ze van de andere twee omgevingen. Deze vrijwilligers en de gezinnen en jongeren kennen elkaar van tevoren meestal niet en worden voor een bepaalde tijd aan elkaar gekoppeld. Deze vrijwilligers zijn vaak verbonden aan organisaties voor zorg en welzijn; tussen de vrijwilliger en de organisatie worden afspraken gemaakt welke diensten en ondersteuning de vrijwilliger biedt.

Deze drie – elkaar deels overlappende en met elkaar verbonden – omgevingen komen in respectievelijk hoofdstuk 2, 3 en 4 aan de orde. Zij passen alle drie in de sfeer van de *civil society*: de sfeer tussen overheid, privésfeer en markt. Bij het streven naar een grotere rol voor informele ondersteuners zijn naast gemeenten en informele ondersteuners ook andere spelers betrokken, zoals aanbieders van zorg, welzijn en onderwijs. Al deze spelers en verbanden vormen een veld dat onder de noemer ‘sociale basis’ prominent op de agenda staat van diegenen die zich bezighouden met lokaal sociaal beleid. Voor informele ondersteuning in de sociale basis die specifiek is gericht op gezinnen en kinderen wordt ook wel de term pedagogische basis gebruikt.

1.4 Methode van onderzoek

Dit onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek in twee anoniem blijvende gemeenten, die verschillen wat betreft hun grootte en ligging in ons land: een universiteitsstad en een kleinstedelijke gemeente (zie voor meer informatie over de typologie: Vermeij et al. 2021). Deze twee gemeenten hebben expliciet beleid geformuleerd op de inzet van informele ondersteuners binnen het jeugdbeleid. Het doel van dit onderzoek was om voorbeelden te geven van hoe gemeenten beleid voeren op dit gebied en hoe dit uitpakt. Het was niet de bedoeling om een vergelijking te maken tussen de twee gemeenten. In andere gemeenten zijn waarschijnlijk vergelijkbare strategieën in gebruik, maar de specifieke focus en uitwerking zal in de praktijk verschillen.

Het veldwerk bestond uit het bestuderen van literatuur en beleidsdocumenten, een vooronderzoek waarin gesprekken werden gevoerd met dertien mensen die werkzaam zijn bij kennisinstututen, in lokaal beleid of in de lokale uitvoeringspraktijk, 47 semigestructureerde interviews met professionals uit beleid en praktijk, vrijwilligers, ouders en jeugdigen in de twee gemeenten, twee klankbordgroepbijeenkomsten met ervaringsdeskundige ouders en jongeren, en (participerende) observaties. Om de inzichten te verbreden met informatie uit meerdere gemeenten zijn twee expertbijeenkomsten met professionals, vrijwilligers en ouders uit andere gemeenten gehouden. We zijn alle deelnemers aan het onderzoek zeer erkentelijk voor hun bijdrage. En ook danken we Carolien Vink (Nederlands Jeugdinstituut) die als externe deskundige constructief commentaar gaf op eerdere versies van deze publicatie. In de bijlagen (te raadplegen via www.scp.nl bij deze publicatie) is uitgebreidere informatie over de onderzoeksaanpak (bijlage A) te vinden alsook een korte beschrijving van de onderzoeksgemeenten (bijlage B).

1.5 Leeswijzer

In de hiernavolgende hoofdstukken presenteren wij de bevindingen van ons onderzoek aan de hand van de drie typen omgevingen die we geschetst hebben. Het gaat om hoe beleid en praktijk vorm

krijgen in de twee gemeenten als het gaat om versterking van buurtgemeenschappen (hoofdstuk 2), de rol van verenigingen en hun vrijwilligers (hoofdstuk 3) en één-op-één vrijwillige ondersteuning aan gezinnen en jongeren (hoofdstuk 4).

2 Versterking van buurtgemeenschappen

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat versterking van buurtgemeenschappen centraal: werkwijzen, instrumenten en collectieve voorzieningen die in de directe leefomgeving van ouders en kinderen worden ontwikkeld om hen met elkaar in contact te brengen, hun betrokkenheid bij elkaar en de buurt te bevorderen en hen te laten profiteren van de in de buurt beschikbare informele ondersteuners (Van Pelt en Spierts 2023). Na de decentralisaties van 2015 werd het bevorderen van onderlinge steun een expliciet beleidsdoel, en kwam gemeenschapsversterking meer in de belangstelling te staan van beleid. In de jaren vlak na de decentralisaties kwam dat doel in de praktijk niet goed uit de verf, omdat de nieuwe wijkteams veel tijd kwijt waren aan individuele hulpvragen en minder goed toekwamen aan taken die verband houden met gemeenschapsversterking (Van Arum et al. 2020, 2023). Vanwege de toenemende vraag naar professionele ondersteuning, onder andere in de jeugdhulp, is gemeenschapsversterking en het versterken van de sociale basis inmiddels weer hoger op de agenda van gemeenten gekomen (Krijnen en Van der Lans 2021; Van Pelt en Spierts 2023).

Tegen deze achtergrond beschrijven we beleid en praktijk in de twee gemeenten van ons onderzoek. In paragraaf 2.2 staan de doelen en strategieën in het beleid van de twee gemeenten centraal, en wat betrokkenen in de praktijk als opbrengsten ervaren. In paragraaf 2.3 onderzoeken we wat de ervaringen van betrokkenen zijn met de uitvoering, wat hieruit afgeleid kan worden over bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de lokale overheid en professionals in de praktijk buurtgemeenschappen kunnen ondersteunen.

2.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen

Gemeenten hebben, onder meer vanuit de Jeugdwet, de opdracht gekregen om meer te doen aan preventie en om buurtgemeenschappen te bevorderen, zodat ouders en kinderen meer steun kunnen halen uit hun directe leefomgeving. De gemeenten waar wij onderzoek deden, nemen deze doelen over. Zij stellen zich ten doel ouders en kinderen eerder en vaker gebruik te laten maken van informele steun vanuit de buurt. Zij verwachten aan de ene kant dat deze informele ondersteuners bijdragen aan de kwaliteit van leven van ouders en kinderen en aan de andere kant dat dat bijdraagt aan de houdbaarheid van het jeugdstelsel.

Meer steun in het gewone leven

Beide gemeenten stellen dat zij willen bevorderen dat inwoners, gezinnen en kinderen vaker dan voorheen gebruikmaken van informele netwerken in de buurt. Professionals worden geïnstrueerd om terughoudend te zijn met het direct bieden van hulp en om het ouders, kinderen en jongeren mogelijk te maken zelf hun weg en oplossing te vinden, door elkaar te ontmoeten en naar elkaar om te kijken: '[...] waar het kan ga je met lichtere ondersteuning of in de preventie of in het gewone leven, iets extra's doen, in plaats van de full focus op zorg' (Beleidsadviseur).

De aanname uit landelijk beleid dat investeren in buurtgemeenschappen nodig is om het sociaal domein en het jeugdstelsel betaalbaar en houdbaar te houden, klinkt ook door in de gemeenten in ons onderzoek: 'We kunnen het niet meer allemaal zelf als gemeente, [...] we kunnen wel meer loketten openen en regelingen maken, maar daarmee redden we het niet' (Programmamanager gemeenschapsversterking). Verschillende respondenten, in zowel het beleid als de uitvoering,

verwachten dat versterking van buurtgemeenschappen zal leiden tot een groter sociaal netwerk voor ouders en kinderen, dat dit een positieve invloed heeft op hun welbevinden en dat zij elkaar daardoor eerder kunnen vinden voor onderlinge hulp en minder formele zorg nodig zouden kunnen hebben.

Volgens mij kan je veel [zorg] ondervangen als mensen in de gemeenschap zitten, als ze gezien worden, als ze ergens aan een clubje mee kunnen doen, als ze daarmee contacten maken.
(Omgevingsmanager)

Versterking van buurtgemeenschappen kan zorgen voor meer bereik

Een andere meerwaarde van versterking van buurtgemeenschappen is dat groepen ouders en kinderen bereikt kunnen worden die voor reguliere voorzieningen en diensten moeilijker te bereiken zijn:

In de ouder-kindgroep hebben de moeders vertrouwen: als ik ergens mee zit, kan ik het gewoon bespreken [...]. Deelname is vrijblijvend, en echt laagdrempelig. Daarom winnen de sociaal werkers ook heel snel vertrouwen. (Deelnemer aan ouder-en-kindgroep)

Het contact is laagdrempeliger dan bij reguliere voorzieningen, en ook kan er meer herkenning ontstaan, omdat mensen ervaringen met elkaar delen: 'Een ervaringsdeskundige, ja die snapt jou. Want die is één van jou.' (Omgevingsmanager)

In de twee onderzoeksgemeenten zijn verschillende voorbeelden van burgerinitiatieven en van formeel georganiseerde activiteiten die ook voor deze ouders steun en een netwerk kunnen bieden. Een deel van de ouders die door de welzijnsorganisatie georganiseerde ouder-en-kindgroepen bezoeken, is bijvoorbeeld gemigreerd naar Nederland, spreekt de taal niet goed, mist soms een netwerk van familie en vrienden in Nederland of kampt met andere problemen:

Het gaat dus echt om ouders die vaak in isolement zitten, ouders die de taal niet goed spreken of gewoon de weg niet goed kennen in hun eigen wijk. Ouders die niet of eigenlijk zorg mijndend zijn ook, dat merk je, veel ouders wantrouwen de ggd. (Projectleider preventie)

Versterking van buurtgemeenschappen kan bijdragen aan vertrouwen en persoonlijke groei

Het versterken van buurtgemeenschappen leidt tot de ontwikkeling van sociaal kapitaal en ook kan het eraan bijdragen dat mensen in persoonlijk opzicht sterker worden, zo leert de praktijk. Verschillende sociaal werkers signaleren dat ouders die de ouder-en-kindgroepen bezoeken, positieve relaties met andere ouders ontwikkelen en daardoor ook meer zelfvertrouwen kunnen krijgen: 'Dat ze zelfstandiger worden en in dat stukje inderdaad sociaal competent worden' (Sociaal werker). Ook kan ernaar gestreefd worden om de bekendheid met en het vertrouwen in instanties te vergroten, door bijvoorbeeld professionals van de ggd, de peuterspeelzaal of de bibliotheek uit te nodigen. In dergelijke groepen kan er verder gewerkt worden aan persoonlijke groei. Een dergelijke meerwaarde zien betrokkenen ook bij de jongeren die naar het jongerencentrum komen. Zij sluiten via het jongerencentrum nieuwe vriendschappen, ontdekken nieuwe talenten en doen vaardigheden op, bijvoorbeeld door activiteiten zoals een voetbaltoernooi of concert te organiseren. Daarnaast kunnen zij onder begeleiding van professionals ook als vrijwilliger taken oppakken:

De vrijwilligster die al een aantal jaren de meidengroep draait is vroeger zelf een meisje geweest in de meidengroep. Zij weet als allerbeste hoe de meidengroep voor haar voelde en wat belangrijk is. Nu zij twintiger is, kan zij de meidengroep ontzettend goed neerzetten, vanuit haar eigen ervaring. (Jongerenwerker)

Versterking van buurtgemeenschappen in de gemeenten in ons onderzoek is voor een deel generiek beleid, gericht op alle inwoners en alle ouders en kinderen. Voorbeelden zijn het inrichten van ontmoetingsplekken met vrij toegankelijke toegangskoketten voor hulp in het sociaal domein, het kindvriendelijk inrichten van de buitenruimte en het inrichten van schoolpleinen zodat ook daar ontmoetingsplekken kunnen ontstaan voor ouders en kinderen uit de buurt. Anderzijds zagen we in de gemeenten in het onderzoek ook beleid gericht op ouders en kinderen in een kwetsbare positie of gericht op meer kwetsbare wijken, zoals het faciliteren van ontmoetingsplekken en groepsgewijze ondersteuning voor ouders en kinderen die om wat voor reden dan ook extra steun nodig hebben.

2.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals buurtgemeenschappen kunnen ondersteunen

Ruimte maken voor ontmoeting

Een randvoorwaarde voor de vorming van buurtgemeenschappen is dat ouders, kinderen en jongeren gelegenheid hebben om elkaar te ontmoeten. Het belang van ontmoetingsplekken wordt breed benadrukt door de mensen die in de wijken werken (zie ook Ter Avest en El-Gharbaoui 2025). Daarom investeren de onderzoeksgemeenten in ontmoetingsplekken zoals multifunctionele wijkcentra, buurthuizen of jongerencentra en in ontmoetingsplekken in de openbare ruimte, zoals speelplaatsen voor kinderen. Hier kunnen inwoners, ouders en kinderen elkaar ontmoeten, aansluiten bij activiteiten en op sommige locaties ook hulp van professionals vinden. Daarnaast kennen beide gemeenten ook ontmoetingsplekken bij verenigingen, bij voorzieningen zoals scholen of bibliotheken of in ander vastgoed, of worden er locaties van bestaande voorzieningen opengesteld voor ontmoeting. Zo komen ouder-en-kindgroepen voor ouders met jonge kinderen die nog niet naar school of de peuterspeelzaal gaan bijeen op locaties waar ook een school of peuterspeelzaal is gevestigd. Op die manier kunnen ouders en kinderen alvast aan de omgeving wennen, zich laten informeren en zich voorbereiden op de jaren op de basisschool. Veel ontmoetingsplekken krijgen direct of indirect (financiële) steun van de gemeente.

In onze interviews wijzen betrokkenen erop dat de gemeente zich niet blind moet staren op ontmoetingsplekken waar hulpverlenende instanties werken. Die kunnen voor sommige mensen namelijk een te hoge drempel vormen:

Daar zit wel voor mij nog een bepaalde hick up en dat is, dat de locatie waar zij zitten redelijk klinisch is ingericht en de laagdrempeligheid voor inwoners zit 'm meer in de buurthuizen en in de andere ontmoetingsplekken, terwijl dit bestempeld is als dé ontmoetingsplek in de wijk.
(Omgevingsmanager)

Officiële ontmoetingsplekken waar ook hulpverlenende instanties gevestigd zijn, kunnen minder aantrekkelijk zijn, omdat mensen zich er niet vrij voelen of omdat zij het idee hebben dat zij als bezoeker tot een hulpbehoevende of gestigmatiseerde doelgroep worden gerekend (vgl. Brummel 2017; Brummel en Smits 2021; Plaisier et al. 2024). Daarom wordt er in de onderzoeksgemeenten door professionals in de wijken ook voor gekozen om aan te sluiten bij alternatieve plekken in de buurt. Plekken waarvan bijvoorbeeld bekend is dat daar mensen komen die minder snel naar reguliere ontmoetingsplekken en hulpinstanties komen:

We kunnen zo'n hartstikke mooi, luxe pand daar neerzetten met 80 parkeerplaatsen en een dokter en een fysio en alles, maar op het moment dat mensen daar niet heen willen, ga ik toch lekker in dat buurthuis zitten. [...] Als ik maar de mensen te spreken krijg die ik wil spreken en

die mij nodig hebben [...]. Dat is misschien niet wat er van mij gevraagd wordt, maar uiteindelijk denk ik wel dat ik zo het dichtst tot die inwoner kom. (Omgevingsmanager)

Officiële ontmoetingsplekken en buurthuizen zijn dus belangrijke plekken waar mensen samenkomen, maar een aanzienlijk deel van de mensen met een ondersteuningsbehoefte komt daar niet. Van belang is daarom een divers aanbod aan ontmoetingsplekken, zodat verschillende groepen ouders, kinderen en jongeren een plek kunnen vinden waar ze zich thuis voelen.

Ondersteunen en ruimte geven aan initiatieven

Naast de beschikbaarheid, kwaliteit en laagdrempeligheid van fysieke ontmoetingsplekken en locaties zien betrokkenen ook dat verbindende activiteiten een belangrijke voorwaarde zijn voor het ontstaan van betekenisvolle contacten voor ouders en jeugdigen. Deze kunnen uit de samenleving of burgers zelf voortkomen, of door de overheid en/of organisaties zoals welzijns- en jeugdhulporganisaties georganiseerd worden. We gaan hier eerst op de eerste vorm in. Bij dit 'organiserend vermogen van onderop' (Van Buuren 2018) gaat het om inwoners die een activiteit, dienst of voorziening organiseren in de eigen leefomgeving omdat daar behoefte aan is en deze (nog) niet voorhanden is of dreigt te verdwijnen (Jager-Vreugdenhil 2014; Mensink et al. 2013; De Moor 2024; Oude Vrielink en Verhoeven 2011).

In de twee gemeenten van ons onderzoek zien we verschillende voorbeelden van verbindende activiteiten gericht op ouders en kinderen die uit de samenleving zelf voortkwamen. Zo bezochten we een buurtcoöperatie die naast activiteiten voor ouderen ook huiswerkbegeleiding en loopbaanbegeleiding voor jongeren bood. Er was een stichting die door ervaringsdeskundige moeders werd opgericht om andere ouders te helpen om de weg te vinden naar geschikte hulp. En er was in een van de gemeenten een initiatief vanuit de buurt om een halloweenoptocht te houden, waarbij een voor het welzijnswerk lastig te bereiken doelgroep werd gemobiliseerd. Ook een buurtcoöperatie in de andere onderzoeksgemeente heeft goede aansluiting bij doelgroepen in de buurt, onder andere dankzij buurtcoaches die in opdracht van de buurtcoöperatie langs de deuren gaan om mensen en hun vragen te leren kennen.

Willen dergelijke initiatieven erin slagen verbindend te zijn en ouders te bereiken, dan is het belangrijk dat zij waar nodig gestimuleerd en ondersteund worden. De gemeenten in ons onderzoek ondersteunen initiatieven door budgetten ter beschikking te stellen en via de inzet van sociaal werkers. Deze laatsten hebben de opdracht om veel contacten te maken en te onderhouden met bewoners, ouders en kinderen om te weten wie steun nodig heeft, wie iets zou kunnen en willen betekenen voor de buurt of andere bewoners en wat mensen daarvoor nodig hebben:

Ondersteun ze bijvoorbeeld in het verwijzen: waar zijn potjes of denk met ze mee als het gaat om een plek zodat je bij elkaar samen kunt komen. [...] Zorg ervoor dat dat motortje of blijft draaien of gaat draaien. (Programmameider gemeenschapsversterking)

Ook ondersteunen zij initiatieven van ouders en kinderen in de opstartfase en de verdere ontwikkeling, bijvoorbeeld wanneer er zorgen zijn over de continuïteit. Initiatieven slagen er namelijk niet altijd voldoende in om inkomsten of menskracht te mobiliseren en zijn soms afhankelijk van de inzet van enkele dragende personen. Daarvoor is het nodig dat sociaal werkers inventariseren wat bewoners en netwerken in de buurt of wijk doen en te bieden hebben.

Aan de andere kant wijzen betrokkenen in ons onderzoek op het risico dat gemeenten of professionals zich te veel bemoeien met een initiatief en het als het ware overnemen, te veel eisen stellen – denk aan verantwoordingsplicht en administratieve lasten – of het initiatief te veel in lijn willen brengen met de doelen van het beleid, dat wil zeggen ‘instrumentaliseren’ (vgl. Oude Vrielink en Verhoeven 2011; Van Buuren 2018). Deze bemoeienis kan het eigen en informele karakter van initiatieven aantasten, en de motivatie van initiatiefnemers en deelnemers wegnemen omdat het niet meer voelt als hun initiatief. De gemeenten en de professionals doen er daarom goed aan de goede balans te vinden tussen aan de ene kant faciliteren en ondersteunen en aan de andere kant voldoende ruimte bieden aan initiatieven van bewoners om iets voor de buurt of elkaar te doen.

Verbindende activiteiten via groepsgewijze ondersteuning of een collectief aanbod

Naast dergelijke initiatieven vanuit de samenleving zelf kunnen ook formeel georganiseerde collectieve activiteiten gericht op ontmoeting en/of groepsgewijze ondersteuning bijdragen aan het vergroten en versterken van sociale netwerken (De Lange et al. 2021; RVS 2023; Van Arum et al. 2023). Een voorbeeld zijn de ouder-en-kindgroepen die één van de welzijnsaanbieders organiseert voor aanstaande ouders en ouders van jonge kinderen. Hier kunnen zij elkaar samen met hun kinderen ontmoeten en zaken rond het opgroeien en opvoeden met elkaar en met de begeleidende sociaal werkers bespreken. Er zijn groepen waar vooral informatie en ervaringen worden uitgewisseld en groepen waar ruimte is voor bewegen of creatieve activiteiten. Ook komen soms medewerkers van (overheids)instanties, zoals de ggd, de peuterspeelzaal of de bibliotheek, langs om te vertellen wat zij doen, met als doel ook de bekendheid met en het vertrouwen in deze (overheids)instanties te vergroten of te herstellen.

Een ander voorbeeld is de vrij toegankelijke inloop van het jongerenwerk onder begeleiding van jongerenwerkers in een van de gemeenten van ons onderzoek. Gedurende een deel van de middag en de avond kunnen jongeren vrij inlopen in het jongeren centrum en kunnen zij meedoen aan activiteiten. Over het jongeren centrum zegt de jongerenwerker: ‘Waar het om gaat is dat wij hier een pand hebben wat wij volledig inzetten voor en met jongeren en dat is voor ons het middel om in contact te komen met jongeren’. Het jongeren centrum wordt bemenst door drie jongerenwerkers, en zij worden geholpen door een twintigtal vrijwilligers en stagiaires. Daarnaast zijn de jongerenwerkers door het straatwerk en de presentie op scholen zichtbaar en beschikbaar voor zo veel mogelijk jongeren die steun van hen nodig hebben.

Voorwaarde voor het slagen van dergelijke verbindende activiteiten is dat er sprake is van een doordacht en divers aanbod dat aansluit bij de wensen en behoeften van de doelgroep. De jongerenwerker legt uit dat één van de manieren om de inloop aantrekkelijk te maken voor jongeren is door de jongeren zelf de activiteiten te laten bepalen:

Ik ga niet zelf bedenken om een studio in te richten, dat was omdat jongeren met die vragen komen. Dus alles wat we doen komt eigenlijk voort vanuit de wensen en de behoeften van de jongeren zelf. (Jongerenwerker)

Daarnaast vragen dergelijke activiteiten een intensieve begeleiding door professionele krachten. Zij dienen de activiteiten op een zodanige wijze in goede banen te leiden, dat er verbindingen ontstaan tussen deelnemers en dat deelnemers de ruimte en veiligheid voelen om ervaringen met elkaar uit te wisselen en elkaar te steunen. Het werken aan vertrouwen is een belangrijk doel, omdat het bespreken van zaken rondom opvoeden en opgroeien voor veel ouders en jongeren gevoelige materie is (De Roos et al. 2021), en het kost tijd om met hen een vertrouwensband op te bouwen:

In het begin is het soms lastig om dingen te delen, bij nieuwe ouders vooral, want daar is nog geen band opgebouwd. Nou, dan blijft de moeder [wat langer en zegt] (fluisterend): 'Mag ik jou spreken?' We hebben nooit een 9-tot-5-mentaliteit. (Sociaal werker)

Wat daarbij kan helpen is een evenwichtige samenstelling van een groep: ouders of jongeren waar het goed mee gaat, zijn nodig voor een goede balans in de groep, kunnen ervaringskennis meebrengen en als voorbeeld dienen voor ouders of jongeren met problemen.

Naast aandacht voor dergelijke groepsprocessen hebben professionals idealiter ook oog voor zowel de kwetsbaarheden als de kracht van individuele deelnemers. Mensen met wie het minder goed gaat, kunnen zij extra aandacht geven of zij kunnen hen doorverwijzen naar andere hulp. Want soms zijn problemen te groot om in een groepsvoorziening op te lossen en moet er (eerst) individuele hulp komen. Aan de andere kant kunnen zij persoonlijke groei van deelnemers aanwakkeren en hen bijvoorbeeld aanmoedigen een vrijwilligersrol op zich te nemen. Een van de deelnemers van de ouder-en-kindgroep werd door sociaal werkers bijvoorbeeld benoemd tot startambassadeur. Zij probeert ouders te interesseren voor deelname aan ouder-en-kindgroepen en vormt zo een tussenpersoon tussen verschillende buurtgemeenschappen en het sociaal werk (zie ook Ghorashi et al. 2023).

Verder is het ook nodig dat ouders en jongeren bekend raken met deze georganiseerde activiteiten en voorzieningen, zodat zij daarbij kunnen aansluiten en steun kunnen vinden als er behoefte aan is. De sociaal werkers die deze groepen begeleiden, zijn daarom ook aanwezig op straat en op andere plekken in de wijk waar ouders en kinderen komen en spreken ouders aan om hen op de hoogte te stellen van het bestaan van ouder-en-kindgroepen. Zij noemen dit presentwerk en *outreaching* werken:

Dat is daar waar de ouders zijn. Dus in een winkelcentrum, gewoon op straat, in speeltuinen, op het schoolplein, supermarkt. Wij noemen dat presentie, dus wij zijn daar zichtbaar aanwezig en we maken contact. Dus als we bijvoorbeeld een moeder met een kinderwagen zien dan stappen we eropaf en dan maken we een praatje: 'Zou je het leuk vinden om een keer bij onze activiteiten aan te sluiten?' (Projectleider Preventie)

Ook in het jongerenwerk dat wij voor het onderzoek bezochten, besteden jongerenwerkers een deel van hun werktijd aan rondlopen op straat en op scholen om contact te maken met jongeren en om voor zo veel mogelijk jongeren zichtbaar te zijn. Een dergelijke *outreaching* aanpak maakt, samen met de laagdrempeligheid van dergelijke voorzieningen door bijvoorbeeld een vrij toegankelijke en vrijblijvende deelname, dat hulpvragen kunnen worden gesignaleerd die anders langer achter de voordeur blijven.

Voor dergelijk werk moeten professionals voldoende ruimte krijgen, aldus betrokkenen, in termen van tijd, bevoegdheden, vertrouwen en minder verantwoordingslast. Ook moeten professionals over specifieke vaardigheden kunnen beschikken die hen in staat stellen om zonder vraag of agenda met verschillende groepen mensen in de wijk in gesprek te kunnen komen, hun vertrouwen te winnen, groepsprocessen te begeleiden en tegelijkertijd oog te hebben voor individuele mensen die extra begeleiding nodig hebben of bij wie juist ruimte is voor groei. Om sociaal werkers of andere professionals te helpen zich hierin te bekwamen worden onder andere trainingen georganiseerd.

'De praktijk is leidend': aansluiten bij de leefwereld van gezinnen in buurten en wijken

Uit ons onderzoek komt naar voren dat de kracht van versterking van buurtgemeenschappen ligt in het feit dat verbanden of netwerken worden versterkt die zich dicht bij de leefwereld van gezinnen bevinden of er soms onderdeel van uitmaken. Dergelijke contacten zijn dichtbij en vaak laagdrempelig, en daarmee kunnen ook gezinnen bereikt worden die niet door reguliere voorzieningen en diensten worden bereikt, bijvoorbeeld omdat gezinnen deze niet kennen, niet kunnen vinden, of niet voldoende vertrouwen. Door samen op te trekken met professionals, wijkbewoners en informele netwerken, en sleutelfiguren in de wijk kan de lokale overheid in haar beleid beter aansluiten op wat er leeft en op wat mensen in buurten en wijken nodig hebben.

Dit gebeurt in de gemeenten die we hebben bezocht, onder andere door regelmatig overleg en afstemming tussen de ambtenaren op het gemeentehuis en professionals die in de wijken werken. Zo kunnen beoogde doelen, ervaringen en behoeften op elkaar worden afgestemd. In beide gemeenten wordt er wijk- en buurtgericht gewerkt, wat inhoudt dat opgaven wijkgericht worden opgepakt (Fokkema et al. 2019). De wijk of buurt wordt gezien als het geografisch begrensde werkterrein van professionals, en de categorie professionals met wie beleidsmakers overleggen, kan dan ook divers zijn: opbouwwerkers, maar ook tal van andere professionals die werken aan het versterken van de buurtgemeenschap en andere doelen in het sociaal, medisch en fysiek domein, zoals sociaal werkers, jongerenwerkers, buurtregisseurs, sociaal makelaars, verenigingsondersteuners en de wijkagent zijn in dat opzicht relevant.

In een van de gemeenten gaan beleidsadviseurs ook zelf regelmatig 'het veld' in. Op deze manier kunnen zij de 'praktijk leidend' laten zijn en kunnen zij leren van de praktijk:

Je kunt van allerlei theorieën verzinnen en er staat van alles prachtig op papier, maar als het in de praktijk niet werkt of elkaar tegenwerkt [...] dan gaat het nooit voor die kinderen, ouders en anderen beter worden. Als er ergens knelpunten zitten of witte vlekken, bespreken we dat altijd ook met de professionals of met de stad: 'Wat speelt er dan precies, wat loopt wel en wat loopt niet?'. (Beleidsadviseur)

Een manier waarop beleid en praktijk in wijken worden verbonden is door gebruik te maken van brugfuncties tussen beleid en de wijk. In de onderzoeksgemeenten zijn functionarissen aangesteld die in de wijken werken aan leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie. Zij hebben uiteenlopende functiebenamingen zoals omgevings- of gebiedsmanagers, buurtregisseurs of opbouwwerkers. Zij werken samen met andere spelers in de wijk en met inwoners. Daarnaast onderhouden ze contacten met ambtenaren op het gemeentehuis. Ze vervullen daarmee een intermediaire functie tussen beleid en de wijk:

Wij zijn de verbindingsschakel tussen het ambtenarenapparaat en wat zich afspeelt in de wijk. Dus wij horen de zorg, de vraagstukken en het enthousiasme in de wijk en proberen dat intern aan de juiste mensen te koppelen. En andersom: wij zijn er ook om te zorgen dat beleid op de juiste manier landt in de wijken. (Omgevingsmanager)

Kader 2.1 biedt een toelichting op de diverse wijkprofessionals die de verbinding tussen beleid en praktijk mogelijk maken.

Om buurtgemeenschappen ten behoeve van ouders en kinderen te versterken, zijn verbindingen nodig tussen beleid en uitvoering, tussen spelers en netwerken in de wijken en tussen formele en informele vormen van steun. Daartoe worden diverse schakelfuncties in het leven geroepen, ook wel *boundary spanners* of grenswerkers genoemd (Nederhand et al. 2022). Deze grenswerkers hebben als taak informatie van buiten de eigen organisatie of werkeenheid te verzamelen en deze te vertalen naar en over te brengen aan de interne organisatie en andersom (Van Meerkerk en Edelenbos 2014). Uit de literatuur leren we dat het aanstellen en in positie brengen van verbindende grenswerkers belangrijke middelen zijn om lokale *governance*-netwerken (netwerken waar bv. overheid, aanbieders en *civil society*-organisaties werken aan beleid rond een maatschappelijk vraagstuk) goed te laten functioneren (Blijleven et al. 2019) en daarmee in beleid beoogde ontwikkelingen, zoals de inzet van informele ondersteuners, te bevorderen.

In de gemeenten van ons onderzoek vervullen de omgevings- of gebiedsmanagers, buurtregisseurs, sociaal werkers, opbouwwerkers de rol van grenswerker. Naast deze professionals kunnen ook ervaringsdeskundige inwoners verschillende werelden met elkaar verbinden, zoals de wereld van de informele steun met die van formele instanties (verbinding tussen de leefwereld en de systeemwereld) (Ghorashi et al. 2023). Voorbeelden van dergelijke tussenpersonen in ons onderzoek in de twee gemeenten zijn de ambassadeurs van de ouder-en-kindgroepen.

2.4 Samenvatting en conclusies

De gemeenten in ons onderzoek streven naar versterking van buurtgemeenschappen. Dat is het overkoepelende begrip voor werkwijzen en voorzieningen die in wijken en buurten worden ontwikkeld om ouders en kinderen te helpen bij het leggen van onderlinge contacten, contacten met instanties en het bestendigen van die contacten. Hiermee beogen zij dat ouders en kinderen waar dat mogelijk is gebruikmaken van informele steun uit de eigen leefomgeving. Betrokkenen zien verschillende meerwaarden. Zo kunnen er persoonlijke relaties ontstaan waarin ouders en jongeren naar elkaar kunnen omkijken, ervaringen met elkaar kunnen delen en er voor elkaar kunnen zijn. Bijvoorbeeld via ouder-en-kindgroepen waarin ouders elkaar kunnen ontmoeten, of jongerencentra. Met intensieve begeleiding door professionals wordt er in deze groepen daarnaast gewerkt aan zelfvertrouwen, vertrouwen in instanties en persoonlijke groei. Bewonersinitiatieven zijn door hun goede aansluiting bij bepaalde doelgroepen goed in staat om ouders en kinderen te bereiken die voor reguliere voorzieningen en diensten moeilijker te bereiken zijn.

Een randvoorwaarde is dat ouders, kinderen en jongeren gelegenheid hebben om elkaar in de buurt en wijk te ontmoeten en te leren kennen. Naast officiële ontmoetingsplekken kan de lokale overheid ook alternatieve ontmoetingsplekken faciliteren – zoals in een buurthuis of een school. Een andere voorwaarde is dat er verbindende activiteiten worden georganiseerd, waardoor er daadwerkelijk een gesprek kan plaatsvinden. Wanneer initiatieven voor dergelijke activiteiten uit de samenleving of burgers zelf voortkomen, doen gemeenten en professionals er goed om de juiste balans te vinden tussen aan de ene kant faciliteren en ondersteunen en aan de andere kant voldoende ruimte bieden en het initiatief niet overnemen of overorganiseren (met regelgeving of administratie).

Daarnaast kunnen er via of door de overheid collectieve activiteiten worden georganiseerd gericht op ontmoeting en/of groepsgewijze ondersteuning. Voorwaarde voor het slagen ervan is dat een dergelijk aanbod en de aard van de activiteiten aansluiten bij de wensen en behoeften van de

doelgroep en dat de deelnemersgroep weloverwogen is samengesteld. Verder is van belang dat professionals voldoende tijd krijgen om dergelijke groepen te begeleiden, maar ook om deelnemende ouders en kinderen te leren kennen, te begeleiden en indien nodig door te verwijzen naar professionele ondersteuning. Een mogelijk risico of belemmerende factor is namelijk dat ouders en kinderen (te lang) gebruikmaken van collectieve voorzieningen, terwijl zij eigenlijk professionele ondersteuning of hulp nodig hebben.

Door ervaringen in de wijk of buurt op te halen en samen op te trekken met professionals, wijkbewoners en informele netwerken en andere sleutelfiguren kan de lokale overheid in haar beleid en dienstverlening beter aansluiten op wat buurtgemeenschappen nodig hebben om hun meerwaarde waar te maken. Grenswerkers zoals omgevings- of gebiedsmanagers of wijkregisseurs kunnen een brug vormen en beleid en praktijk in wijken en buurten met elkaar verbinden.

3 Verenigingen

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat over het lokale verenigingsleven: buurt-, jeugd-, muziek- of sportverenigingen, scouting, clubs, maar ook culturele organisaties en stichtingen (Arends en Schmeets 2018; Van Voorst tot Beest 2023). Deze organisaties vallen binnen de zogenoemde *civil society* of *third sector*, de sfeer tussen markt, overheid en privésfeer (Brandsen et al. 2005; Dekker 2002). Zij hebben vooral een recreatief, cultureel of levensbeschouwelijk doel en organiseren, faciliteren en/of begeleiden daarvoor vaak activiteiten voor kinderen, meestal in de vrije tijd, en zijn daarbij veelal afhankelijk van vrijwilligers.

De laatste jaren is er in beleid en praktijk meer aandacht voor de opvoedkundige en signalerende rol die deze verenigingen kunnen spelen, naast hun recreatieve of culturele doelen (Hermens en Gilsing 2013; Nederlandse Sportraad 2023; NOC*NSF 2021; Van Voorst tot Beest 2023).

Tegen deze achtergrond brengen we het beleid en de praktijk van de twee gemeenten op dit gebied in kaart. In paragraaf 3.2 staan de doelen en strategieën in het beleid van de twee gemeenten centraal, en ook wat betrokkenen in de praktijk ervaren als opbrengsten of meerwaarde. In paragraaf 3.3 onderzoeken we wat de ervaringen van betrokkenen zijn in de praktijk, en wat hieruit afgeleid kan worden over bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en over wat de overheid en professionals kunnen doen om verenigingen hierin te ondersteunen.

3.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen

Verenigingen hebben een mede-opvoedende rol

In het algemeen zien de gemeenten in ons onderzoek een belangrijke rol weggelegd voor verenigingen als het gaat om het ondersteunen van het opvoeden en opgroeien van kinderen. Dat blijkt uit de beleidsstukken waarin er veel aandacht is voor deelname van kinderen en jongeren aan vormen van georganiseerde vrijetijdsbesteding. Deze gedachte is ook doorgedrongen tot het veld; de verenigingsondersteuner die we interviewden, beschouwt de vereniging ook als een belangrijke plek omdat kinderen hier veel tijd doorbrengen: ‘Kinderen hebben thuis en op school een omgeving en de derde plek waar ze dingen leren, waar ze bewegen en zich ontwikkelen, is vaak de vereniging’ (Verenigingsondersteuner).

Verenigingen kunnen op verschillende manieren een mede-opvoedende rol vervullen. Ten eerste kunnen de activiteiten die er georganiseerd worden, zoals trainingen en wedstrijden, bijdragen aan de ontwikkeling van jeugdigen. Juist doordat de sport of hobby centraal staat en niet het leren van bepaalde sociaal-emotionele en burgerschapsvaardigheden, kunnen dergelijke vaardigheden op een impliciete en laagdrempelige manier geleerd worden in verenigingsverband, zo is de gedachte:

Dan is zo iemand niet lid van een vereniging, waar zou hij of zij dat dan leren? En dat vind ik echt wel heel mooi, je leert er je verantwoordelijkheid en je communicatie en snel beslissingen durven nemen, creativiteit, {...} wat je gewoon binnen de vereniging leert.

(Verenigingsondersteuner)

Naast de activiteiten die worden georganiseerd, kunnen ook de vrijwilligers die de activiteiten voor kinderen begeleiden, gezien worden als mede-opvoeders: zij hebben regelmatig contact met de kinderen, kunnen een vertrouwensband met hen opbouwen en een voorbeeldfunctie hebben (Van Voorst tot Beest 2023).

Verenigingen kunnen vroegtijdig problemen opmerken

Een andere manier waarop verenigingen kunnen bijdragen aan de ontwikkeling en ondersteuning van kinderen en gezinnen heeft ermee te maken dat verenigingen een grote groep kinderen en gezinnen bereiken waarvan niet iedereen vanzelfsprekend wordt bereikt door formele instanties, zoals Centra voor Jeugd en Gezin. In de beleidsstukken en in de interviews met beleidsmakers komt de verwachting naar voren dat dreigende problemen en hulpvragen op een vereniging in een eerder stadium kunnen worden opgemerkt, omdat verenigingen ‘een hele groep jongeren bereiken, die we anders helemaal niet zien’ (Beleidsadviseur). En wanneer hulpvragen en problemen daar eerder opgemerkt worden, verder geleid en wellicht ook opgelost worden, kan dat ertoe leiden dat problemen niet blijven voortbestaan of verergeren en er (op termijn) geen geïndiceerde hulp nodig is. Of dat anders kan worden volstaan met lichtere vormen van hulp, zo is de verwachting die we optekenen in interviews met beleidsmakers.

Ook uit de interviews met betrokkenen uit de praktijk komt naar voren dat de vereniging een plek kan zijn waar opgemerkt kan worden dat het met kinderen of gezinnen niet zo goed gaat. Dit geldt zeker als er wekelijkse contactmomenten zijn zoals op de sportvereniging, met trainers en begeleiders. Kinderen kunnen zelf psychische of gedragsproblemen hebben, maar er kan ook thuis iets spelen, zoals te weinig geld, een scheiding, of huiselijk geweld. Een signaal dat er iets aan de hand is, kan bijvoorbeeld zijn dat een kind steeds te laat komt of lastig reageert op bepaalde situaties, zoals de vrijwilliger van een sportvereniging vertelde:

Ik heb bijvoorbeeld een jongen waarvan ik dacht: daar speelt gewoon meer thuis. Die was zowel tegen de trainers eigenlijk heel asociaal. Wij spreken dan ook ouders erop aan: ‘Wat is er aan de hand? Waarom gebeurt dit?’ Ouders zijn niet verplicht natuurlijk om met ons te praten, maar we hoopten het wel. Ik denk dat je op een sportclub juist daar heel veel in kan betekenen door zo’n jongetje wat extra aandacht te geven, je neemt hem even apart, je probeert een gesprek met hem aan te gaan. (Vrijwilliger sportvereniging)

Extra aandacht kan kinderen in zo’n situatie goed doen: alleen al erover praten kan kinderen helpen, en in gesprek met het kind en/of de ouder kan nagegaan worden wat er precies aan de hand is. Dergelijke complexe problemen of problemen die de privésfeer of veiligheid van het kind of gezin betreffen, kunnen en willen verenigingen lang niet altijd zelf oplossen:

Als een kind mentaal helemaal in een bepaalde knoop zit: dat gaan wij als trainers niet oplossen, dat kun je vergeten. Als er dingen thuis spelen dan ga ik dat als trainer niet oplossen. Ik kan ze alleen een stukje geborgenheid bieden en ze kunnen hun verhaal kwijt als ze dat willen. (Ouder/trainer sportvereniging)

Vrijwilligers op een vereniging kunnen dergelijke problemen niet oplossen, maar zij kunnen gezinnen wel op weg helpen, zo is de ervaring van een respondent die we spraken:

Ik heb gisteravond bijvoorbeeld nog met een moeder langs de lijn gestaan, die gewoon helemaal in tranen was: ‘Ik weet niet meer wat ik moet doen [met de problemen met mijn kinderen] en dat ik samen met haar aan het kijken ben. We kunnen richting Veilig Thuis gaan,

we kunnen met de vertrouwenspersoon van de club een gesprek aangaan.' (Vrijwilliger
vereniging)

Gemeenten kunnen verenigingen niet alleen met financiële middelen, bijvoorbeeld via subsidieregelingen voor organisatieontwikkeling of onderhoud van de accommodatie, ondersteunen maar ook via personele middelen, bijvoorbeeld met de inzet van verenigingsondersteuners. Verenigingsondersteuners zijn professionals in dienst van een welzijnsorganisatie en/of van de gemeente en kunnen vanuit verschillende bronnen worden gefinancierd – bijvoorbeeld met middelen uit de rijksregeling Brede Regeling Combinatiefuncties – en kunnen lokaal in verschillende sectoren worden ingezet (zoals sport, amateurkunst & cultuur, speeltuinen). Zij vormen het eerste aanspreekpunt voor verenigingen en zij kunnen verenigingen op verschillende manieren ‘ontzorgen’. Zij inventariseren bij de verenigingen wat hun vragen zijn of waar hun behoeften liggen, en proberen deze te beantwoorden of verenigingen op een andere manier hierbij te helpen, bijvoorbeeld door hen te wijzen op relevante subsidies, hen in contact te brengen met andere maatschappelijke organisaties of met andere verenigingen, zodat zij van elkaars ervaringen kunnen leren. Verder kunnen verenigingsondersteuners ook de doelen en ambities van de gemeenten bij de verenigingen onder de aandacht brengen en hen adviseren hoe zij deze kunnen realiseren. Verenigingsondersteuners vormen daarmee de brug tussen de gemeente en de verenigingen.

3.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals verenigingen kunnen ondersteunen

Pedagogische kennis en vaardigheden kunnen vrijwilligers helpen

We constateerden dat verenigingen een mede-opvoedende rol kunnen vervullen: via de activiteiten die er voor kinderen worden georganiseerd, en via de vrijwilligers die deze activiteiten begeleiden. Het is belangrijk om vast te stellen dat het niet vanzelfsprekend is dat vrijwilligers op een vereniging zich bewust zijn van het belang van pedagogisch verantwoord begeleiden. Deze vrijwilligers zijn vaak ouders van de kinderen die lid zijn van de vereniging; zij worden benaderd om bijvoorbeeld het team van hun kind te trainen. Zij weten soms niet precies wat er van hen wordt verwacht, en zij zijn het niet vanzelfsprekend gewend om een groep kinderen te begeleiden:

Die mensen die benaderd worden om zo'n team te gaan trainen, die beseffen gewoon helemaal niet wat daar allemaal bij komt kijken, waar je tegenaan komt en zitten daar soms ook helemaal niet op te wachten. (Omgevingsmanager)

Ouders nemen een bepaalde ervaringskennis als opvoeder mee, maar zij hebben meestal niet de kennis en inzichten van een gediplomeerd professional. Wat de omgang met en de begeleiding van kinderen tijdens activiteiten voor een vereniging van hen vraagt, wordt nogal eens onderschat, ook door henzelf: ‘Ik vind dat wel heel moeilijk, want ik ben daar natuurlijk compleet niet voor opgeleid’ (Vrijwilliger sportvereniging). Vrijwilligers op de vereniging kunnen met lastige situaties te maken krijgen, wanneer kinderen bijvoorbeeld buiten de boot vallen in een groep, wanneer er sprake is van een ingewikkelde dynamiek in een groep, of wanneer er sprake is van negatief gedrag zoals schelden, slaan of schoppen. Ook vinden zij het lastig om te gaan met negatieve reacties van ouders langs de lijn: ‘Je hoort, wat ik net al zei, heel veel ouders alleen maar schreeuwen, negativiteit: “Waarom sta je niet daar, waarom sta je niet daar!” (Vrijwilliger sportvereniging)

Het begeleiden van kinderen kan voor sommige vrijwilligers als een (te) grote verantwoordelijkheid voelen, zeker als het gaat om het begeleiden van kinderen met specifieke behoeften. Een van de ouders die we hebben geïnterviewd is vrijwilliger bij de sportvereniging van haar kinderen. Zij

begeleidt het team en ook het rugbykamp. Vorig jaar zou zij op dit kamp een jongen met autisme onder haar hoede krijgen, en dat plaatste haar voor een lastige situatie:

Ik heb vorig jaar een kind gehad [...] die had autisme [...]. Hij zou meegaan op trip. Ik heb van tevoren met zijn moeder gezeten 'Hoe gaan we dat aanpakken als hij op de trip zo'n bui krijgt?' Hij is weleens weggelopen, ja, ik vind dat heel lastig om die verantwoordelijkheid te hebben. (Vrijwilliger sportvereniging)

Waar ouders in de regel wel over enige opvoedervaring beschikken, geldt dat in het algemeen niet voor jongeren. Ook zij begeleiden vaak kinderen op een club. Voor deze jongeren kan het begeleiden van zo'n groep een te grote verantwoordelijkheid zijn en kan er sprake zijn van overvraging van vrijwilligers op pedagogisch en didactisch gebied.

Verenigingsondersteuners in de twee gemeenten ondersteunen vrijwilligers met hun pedagogische kennis en ervaring. Een deel van de ondersteuners heeft een pedagogische achtergrond. Deze ondersteuners coachen de trainers van de vereniging 'op een sociaal veilig sportklimaat, dus niet per se op de techniek of de inhoud, maar echt op hoe ga je met elkaar om en welke afspraken maak je' (Verenigingsondersteuner). Doel van een dergelijke begeleiding is dat de trainers meer pedagogische en didactische kennis en vaardigheden opdoen en zich minder handelingsverlegen voelen. Ook worden er workshops, cursussen en theatervoorstellingen gegeven, gericht op vrijwilligers, over hoe je voor een positief opvoedklimaat kunt zorgen: hoe men op een positieve manier met elkaar kan omgaan, het gebruik van positieve woorden en het geven van aandacht voor wat kinderen goed doen in plaats van benadrukken wat niet goed gaat. Ook kunnen dergelijke workshops of cursussen vrijwilligers helpen bij het structureren van activiteiten.

Begeleiding op het pedagogische en didactische vlak, bijvoorbeeld door pedagogen die aanwezig zijn bij trainingen, of via workshops of cursussen, voorziet volgens de vrijwilligers in een behoefte:

Ik zou meer willen weten over het pedagogische stuk. Ik denk namelijk dat we als maatschappij de rol van een trainer of begeleider onderschatten, maar ik denk ook dat er een risico bestaat dat een goedbedoelende ouder als trainer in een rol komt waarin diegene niet altijd de juiste beslissingen neemt. (Vrijwilliger sportvereniging)

Dat vrijwilligers op pedagogisch gebied hulp en ondersteuning krijgen bij de begeleiding van kinderen op de vereniging kan ervoor zorgen dat zij zich beter toegerust voelen voor hun taak. Ondersteuning in de vorm van cursussen of workshops vraagt niet alleen een investering van de gemeente en/of van de vereniging of van andere partijen zoals landelijke koepels en sportbonden, maar ook van de vrijwilligers zelf, qua tijd en energie – in een levensfase waarin er ook op andere terreinen van het leven veel van hen gevraagd wordt. Willen dergelijke inspanningen kans van slagen hebben, dan is het bijvoorbeeld belangrijk dat het voor vrijwilligers aantrekkelijk én mogelijk gemaakt wordt om aan dergelijke activiteiten deel te nemen.

Signaleren vraagt om goede verbindingen met professionals

Ook ten aanzien van het opmerken en signaleren van hulpvragen en problemen bij kinderen en gezinnen zijn er grenzen aan wat van verenigingen en hun vrijwilligers verwacht kan worden. Verenigingen kunnen opmerken of vermoeden dat kinderen problemen hebben of dat er thuis problemen zijn. Maar zij beschikken meestal niet over de specifieke kennis, ervaring en expertise om bepaald probleemgedrag te herkennen, of om stappen te ondernemen om eventueel hulp in gang te zetten, laat staan om problemen op te lossen. Het signaleren van problemen is een complexe taak,

die bovendien grenst aan de verantwoordelijkheid van professionals: 'Dan is het een professional die veel beter weet wat de rode vlaggen zijn. Die vanuit professionaliteit weet hoe dat werkt. Om dat neer te leggen bij de trainers die dat één keer in de week een aantal uurtjes doen?' (Adviseur, expertbijeenkomst).

Daarom is het nodig dat vrijwilligers wanneer zij problemen opmerken, hun zorgen of vermoedens binnen de organisatie kunnen uiten en ook dat externe zorgpartners kunnen worden betrokken wanneer dat nodig is. De verenigingsondersteuners in de twee onderzochte gemeenten adviseren en faciliteren de verenigingen op dit gebied, bijvoorbeeld door te ondersteunen dat er een contactpersoon of vertrouwenspersoon op de vereniging is, die goed op de hoogte is van eventueel te nemen stappen of contacten heeft met externe partners, en die ook zichtbaar en benaderbaar is voor de vrijwilligers op de vereniging:

Wanneer een trainer constateert dat er iets niet goed gaat met een pupil, als die bijvoorbeeld met gekke, onverklaarbare blauwe plekken op het veld staat, dan kan zo'n trainer terecht bij een vertrouwenscontactpersoon. En dan hebben we hier in de buurt een netwerk waar zo'n vertrouwenscontactpersoon terecht kan en dan wordt het verder weer uitgezet naar de andere instanties. (Verenigingsondersteuner)

Hoewel er dus vanwege het grote bereik onder kinderen en jongeren goede mogelijkheden zijn voor verenigingen en hun vrijwilligers om problemen *op te merken*, kan gezien hun achtergrond niet van hen verwacht worden dat zij deze *herkennen* en hierop kunnen *handelen*. Dat is de taak van een professional. Zij kunnen hier ook het voortouw nemen, bijvoorbeeld door op vaste basis contact te onderhouden met de vereniging:

Ik vind niet dat het de taak moet zijn van de vereniging, maar iedereen signaleert. Dat is gewoon iets wat je doet. Als jij met kinderen aan het werk bent, dan merk je dingen. Als jij iets merkt, dan heb je al iets gesignaleerd. Ik vind het niet per se taak van de vereniging dat er een bepaalde boomstructuur moet komen waarin je moet handelen. Je kunt het wel andersom doen, dat je zegt: 'Ik ben als sociaal werker verbonden aan vereniging x, y en z. Ik ben er één keer in de zoveel tijd'. (Sociaal werker, expertbijeenkomst)

Sociaal werkers kunnen op die manier vanuit het wijkteam contact onderhouden met de verenigingen, zoals in dit voorbeeld. Maar ook andere sleutelfiguren in een wijk, zoals opbouwwerkers en de wijkagent, kunnen een dergelijke verbindende rol spelen en signalen vanuit de verenigingen oppikken en verder leiden.

Mogelijkheden van verenigingen hangen af van organisatiekracht

De mogelijkheden van verenigingen om, naast hun recreatieve en culturele doelen, ook bij te dragen aan de opvoeding en ondersteuning van de kinderen en gezinnen die zij zien, verschillen. Voor een deel hangt dit af van hun organisatiekracht: de mate waarin zij op organisatieniveau beschikken over voldoende hulpbronnen in termen van leden of vrijwilligers, accommodatie en financiële middelen, maar ook van de aanwezige kennis en ervaring met beleid en wetgeving, subsidies of financiën en verbindingen met relevante spelers in de wijk, gemeente of regio. We zien in ons onderzoek grote verschillen in organisatiekracht tussen verenigingen. Kleine verenigingen of verenigingen die over weinig organisatiekracht beschikken, hebben hun handen vol aan zichzelf. Pas wanneer verenigingen goed georganiseerd zijn, komen zij toe aan de meerwaarde die we hiervoor aanstipten:

Dat zij ook sneller warm worden van het bijdragen aan dat soort doelen. Anders dan waar een vereniging in de basis voor is. [...] Zodra je sterk bent georganiseerd, dan komt vanzelf de bereidheid om wat extra's te doen naar voren. (Sportcoördinator, expertbijeenkomst)

Een derde van alle sportverenigingen is kwetsbaar omdat ze weinig organisatiekracht hebben (Mulier instituut/VSG 2023). Ook in ons onderzoek zijn er veel zorgen over de draagkracht van verenigingen, zo komt in de interviews naar voren. Zo zijn er zorgen over de financiële situatie van verenigingen. Dit komt onder meer doordat sommige kosten, bijvoorbeeld als gevolg van de energiecrisis, zijn toegenomen. Uit recent onderzoek van Jantje Beton (2023) komt naar voren dat veel speeltuinverenigingen het financieel moeilijk hebben. Ook voor de speeltuinvereniging die wij bezocht hebben in ons onderzoek, is het niet gemakkelijk om de eindjes aan elkaar te knopen. De subsidie van de gemeente gaat voor een groot deel op aan vaste lasten.

Naast zorgen over de financiële draagkracht van verenigingen zijn er vooral ook zorgen over het tekort aan vrijwilligers. Mede als gevolg van het tekort aan vrijwilligers is de (werk)druk van vrijwilligers en bestuurders van verenigingen groot. Daarbij hebben mensen naast hun vrijwilligerswerk voor de vereniging vaak ook allerlei andere activiteiten te doen:

Bij sportverenigingen komt het toch vaak op de ouders neer die allebei werken, soms mantelzorger zijn, kinderen hebben op te voeden en die moeten dan en soep brengen naar de buurvrouw die een gebroken been heeft en coach zijn bij een voetbalclub en hun eigen moeder mantelzorg geven. Ja we vragen ook wel veel van mensen. Dat hoor ik natuurlijk aan alle kanten terug. (Beleidsadviseur)

Daarbij komt dat verenigingen veel op hun bord krijgen. Nieuwe wet- en regelgeving en veranderingen in de samenleving brengen voor verenigingen – naast aandacht voor de sociale en pedagogische veiligheid van kinderen – verschillende uitdagingen, verplichtingen en verwachtingen met zich mee waar zij zich toe moeten verhouden, zo vertellen de verenigingsondersteuners die we interviewden in beide gemeenten:

Verenigingen 'moeten' heel veel: niet alleen het bevorderen van een positieve sportcultuur en een gezond sportklimaat, ook veiligheid, verduurzaming accommodaties, het laten meedoen van uiteenlopende doelgroepen zoals senioren, mensen met een migratieachtergrond, LHBTI, mensen met een beperking. Dit vergt allemaal veel van verenigingen. (Verenigingsondersteuner)

Gemeenten kunnen verenigingen op verschillende manieren ondersteunen en hun organisatiekracht vergroten. In de gemeenten van ons onderzoek inventariseren verenigingsondersteuners (zie ook kader 3.1) wat de behoeften zijn en proberen zij daarop aan te sluiten:

Wij hebben de taak om alle sportverenigingen te ondersteunen waar ze dat nodig hebben. Zij kunnen zelf met een vraag komen, maar wij kunnen ook het initiatief nemen. (Verenigingsondersteuner)

De gemeenten helpen verenigingen bij het zoeken naar vrijwilligers door bijvoorbeeld regelmatig een zogenoemde vrijwilligersmarkt te organiseren, waar verenigingen zich kunnen presenteren aan potentiële vrijwilligers. Gemeenten denken ook met verenigingen mee over hoe zij ook op andere manieren hun organisatie kunnen versterken: hoe zij bijvoorbeeld de werkdruk bij vrijwilligers kunnen verminderen, door 'verlichting van bijvoorbeeld wetgeving, waar verenigingen dan niet of minder aan hoeven te voldoen en dat er wat minder regeldruk is' (Verenigingsondersteuner). En om

financiële tekorten aan te vullen worden volgens deze zelfde verenigingsondersteuner in sommige gemeenten, met financiële hulp van de overheid, zogenoemde sportparkmanagers aangesteld, die sportaccommodaties helpen verhuren op momenten van de dag dat deze door de verenigingen niet gebruikt worden. Ook kan de overheid de druk op verenigingen verminderen door kritisch te kijken naar de noodzaak van de verschillende voorwaarden die zij (expliciet of meer impliciet) via wet- en regelgeving aan organisaties oplegt. Of naar andere manieren waarop organisaties op dit gebied zouden kunnen worden ontzorgd of ondersteund.

3.4 Samenvatting en conclusies

De twee gemeenten benadrukken in hun beleid dat verenigingen en hun vrijwilligers – doordat zij veel kinderen regelmatig zien – een belangrijke mede-opvoedende rol kunnen vervullen, en dat zij soms ook in een vroegtijdig stadium signalen kunnen opmerken van problemen bij kinderen. Ook betrokkenen uit de praktijk zien dergelijke mogelijkheden voor verenigingen.

Bevorderende factoren zijn het grote bereik en het laagdrempelige contact in een omgeving waar kinderen (en volwassenen) elkaar kunnen ontmoeten, omdat zij een hobby, passie of talent delen. De praktijk leert ook dat er belemmerende factoren zijn. Zo zijn er grenzen aan wat er verwacht en gevraagd kan worden van verenigingen en hun vrijwilligers, vaak de ouders van de kinderen. Zij zijn vaak niet professioneel opgeleid om met groepen of met kinderen te werken, maar kunnen wel met lastige situaties te maken krijgen. Situaties waarbij zij niet goed weten hoe ermee om te gaan, zoals pestgedrag of kinderen die buitengesloten worden. Begeleiding door pedagogen die aanwezig zijn bij trainingen, workshops of cursussen – gefinancierd via of door de lokale overheid, de vereniging zelf of sportbonden – kan vrijwilligers helpen om een positief klimaat te creëren.

Vanwege het grote bereik zijn er goede mogelijkheden voor verenigingen om problemen bij kinderen of ouders op te merken. Maar van verenigingen en hun vrijwilligers kan niet automatisch worden verwacht dat zij deze herkennen en de benodigde stappen nemen om indien nodig hulp in gang te zetten. Verenigingen en hun vrijwilligers zijn geen hulpverleners. De overheid kan, bijvoorbeeld via de inzet van verenigingsondersteuners, verenigingen daarbij helpen door hen in verbinding te brengen met professionals die geëquipeerd zijn om signalen te herkennen en die hierop kunnen handelen. Professionals van bijvoorbeeld lokale wijkteams kunnen regelmatig een bezoek brengen aan en/of contact onderhouden met verenigingen of andere ontmoetingsplekken om signalen op te halen van problemen in gezinnen.

Verder constateren we dat verenigingen te maken hebben met andere uitdagingen, verplichtingen en verwachtingen zoals het verduurzamen van de accommodatie. Vooral verenigingen met weinig organisatiekracht of financiële armslag hebben het moeilijk. De overheid kan verenigingen op verschillende manieren ondersteunen of ontlasten: door hun draagkracht te vergroten, bijvoorbeeld door hen te helpen bij het werven van vrijwilligers en het ondersteunen bij administratieve taken. Of door hun draaglast te verminderen, bijvoorbeeld door kritisch te kijken naar de noodzaak van de verschillende voorwaarden die zij (expliciet of meer impliciet) via wet- en regelgeving aan organisaties oplegt. Om verenigingen te helpen hun meerwaarde waar te maken, zetten de gemeenten in ons onderzoek verschillende financiële en personele middelen in. Verenigingsondersteuners kunnen een brug vormen tussen de gemeente en verenigingen, onder andere door bij de verenigingen te inventariseren waar hun behoeften liggen, en hier bij hun ondersteuning op aan te sluiten.

4 Eén-op-één vrijwillige ondersteuning

4.1 Inleiding

Terwijl het in hoofdstuk 3 ging over vrijwilligers die actief zijn binnen verenigingen en activiteiten met en rondom groepen kinderen organiseren of begeleiden, gaat het in dit hoofdstuk over vrijwilligers die één-op-één-contact hebben met gezinnen en jeugdigen, en die, vaak onder begeleiding van betaalde krachten, hen ondersteunen in de opvoeding of in hun ontwikkeling (Grootegoed et al. 2018; De Klerk et al. 2017). Deze vrijwilligers zijn vaak, voor korte of langere tijd, verbonden aan welzijnsorganisaties, organisaties voor sociaal werk of organisaties op het gebied van (jeugd)zorg (in deze publicatie veelal afgekort tot organisaties voor zorg en welzijn). Dit soort organisaties is in de loop der tijd vaker met vrijwilligers gaan werken (Grootegoed et al. 2018).

Het ondersteunen en faciliteren van vrijwilligerswerk, zoals vrijwilligerswerk op het terrein van zorg en welzijn, is niet meer weg te denken in gemeentelijk beleid in het sociaal domein. Al voor de decentralisaties was vrijwillige inzet een vast onderwerp op gemeentelijke beleidsagenda's. Met de decentralisaties van 2015 is de aandacht verder toegenomen en wordt er een groter en dringender beroep gedaan op vrijwilligers en op organisaties die met vrijwilligers werken (Grootegoed et al. 2018; Van der Ham et al. 2018). Tegen deze achtergrond beschrijven we in paragraaf 4.2 doelen en strategieën van de gemeenten als het gaat om deze vrijwilligers, en ook wat de opbrengsten en meerwaarde zijn volgens betrokkenen in de praktijk. In paragraaf 4.3 gaan we in op de ervaringen van betrokkenen met deze vorm van vrijwilligerswerk, en leiden daaruit af wat bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen zijn, en hoe de overheid en professionals vrijwilligers kunnen ondersteunen.

4.2 Doelen en strategieën in beleid, en opbrengsten volgens betrokkenen

De twee gemeenten in ons onderzoek kennen een uitgebreide infrastructuur voor het faciliteren van vrijwillige inzet. Vaak zijn opdrachten daartoe gegund aan grotere organisaties of aanbieders op het gebied van zorg en welzijn, zoals welzijnsorganisaties en jeugdhulporganisaties, maar ook soms aan andere organisaties, zoals een woningcorporatie. Deze organisaties werken veel met vrijwilligers maar professionals zijn vaak verantwoordelijk voor de kerntaken van de organisaties. De twee gemeenten in ons onderzoek ondersteunen in hun beleid verschillende vrijwilligersprojecten, waaronder maatjes- en steunouder-projecten waarin ouders en kinderen individuele hulp kunnen krijgen van een vrijwilliger die aan hen gekoppeld is. Vrijwilligers worden begeleid door een vrijwilligerscoördinator die bijvoorbeeld ook afspraken maakt welke diensten en ondersteuning de vrijwilliger biedt (zie kader 4.1).

Bij de organisaties en aanbieders zijn vaak vrijwilligerscoördinatoren werkzaam, meestal professionals, die (onder andere) zorgen voor de werving, selectie en begeleiding van de vrijwilligers. De coördinator zorgt ook voor een matching en koppeling van een vrijwilliger aan een jeugdige of gezin. Dat is een zorgvuldig proces, waarbij ook gekeken wordt of er een klik is tussen de vrijwilliger en de jeugdige of het gezin. Ook nadat de vrijwilliger in een gezin gestart is, heeft deze regelmatig contact met de coördinator om de vinger aan de pols te houden. Verder worden er informatiebijeenkomsten georganiseerd, en ook groepsbijeenkomsten met andere vrijwilligers, om ervaringen te delen.

Dat vrijwilligerswerk over het algemeen minder kaders kent dan professioneel werk, kan ervoor zorgen dat vrijwilligers in hun betrokkenheid op een gezin over hun eigen grenzen heen gaan of over de grenzen van degene die zij ondersteunen. Het helpt wanneer daar voldoende aandacht voor is in de gesprekken met en begeleiding door de coördinator, en dat deze hiervoor voldoende tijd en ruimte krijgt.

Andere bruggenbouwers zijn netwerkcoördinatoren en sociaal makelaars. Zij kunnen op organisatieniveau gemeenten, vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening met elkaar verbinden. Bijvoorbeeld door contacten te onderhouden tussen organisaties die met vrijwilligers werken en professionals die hulpvragen binnen krijgen, zoals de huisarts.

Een meer gelijkwaardige relatie waarin ervaringen kunnen worden gedeeld

Uit de beleidsstukken en interviews met beleidsmakers komt naar voren dat de gemeenten ervan uitgaan dat vrijwillige inzet op een belangrijke manier positief kan bijdragen aan het welzijn en de draagkracht van gezinnen en kinderen. De kracht van vrijwilligers ligt volgens de onderzoeksgemeenten in een persoonlijke, meer gelijkwaardige relatie met jongeren of ouders. Vrijwilligers kunnen hun ervaringen delen, een luisterend oor bieden en soms ook laagdrempelige steun geven: 'Dat kan denk ik soms veel meer betekenen dan dat daar een ambulante begeleider komt één keer in de week om opvoedtips te geven; dan kan het soms beter werken als er een andere ouder vertelt over ervaring, en dat dat met elkaar gedeeld wordt.' (Beleidsmedewerker)

Ook betrokkenen uit de praktijk zien een belangrijke meerwaarde van vrijwilligers, die verschilt van de waarde van professionele hulpverlening:

Ik zie gewoon in de afgelopen jaren zoveel mooie dingen ontstaan tussen vrijwilligers en gezinnen, tussen vrijwilligers en ouders, tussen vrijwilligers en kinderen, dat ik echt denk van: dat kunnen wij als hulpverlener gewoon niet. Dat durf ik echt gewoon zo te zeggen, dat kunnen wij gewoon niet. (Coördinator vrijwillige inzet)

Er is een belangrijk verschil. Waar de relatie met professionals een meer hiërarchisch karakter heeft – de hulpverlener bepaalt op basis van deskundigheid wat er dient te gebeuren, en van de cliënt wordt verwacht dat deze de adviezen opvolgt – is het contact met een vrijwilliger meer gericht op het delen van ervaringen tussen mensen die zich in een soortgelijke positie bevinden of bevonden:

Het is veel gelijkwaardiger omdat je allebei op een gegeven moment een gezin bent met kinderen en de vraaggezinnen gaan ook zien bij steungezinnen dat is ook maar een gezin, daar gaat het ook niet perfect, die hebben ook weleens dat ze denken nou we halen vanavond

een keer een pizza want ik red het niet met eten koken of die hebben ook de kinderen die een keer een onvoldoende halen op school of waar er iets is. (Coördinator vrijwilligersprojecten)

Dat is over het algemeen ook de ervaring van degenen die ondersteuning ontvangen: 'We zijn gelijk aan elkaar en hebben allebei op een bepaalde manier behoefte aan contact' (Ouder die informele ondersteuning krijgt van een vrijwilliger). Ook het wantrouwen dat sommige ouders in de overheid hebben speelt veel minder bij vrijwilligers: 'Mensen zijn veel minder bang om een stempel te krijgen. Als je bij een organisatie terechtkomt heb je het idee dat je gelijk overal bij de gemeente in beeld bent' (Coördinator vrijwilligersprojecten).

Waar bij hulpverlening door beroepskrachten de nadruk ligt op het oplossen van problemen, ligt bij vrijwilligerswerk meer het accent op het delen van ervaringen en het bieden van een luisterend oor en het geven van persoonlijke aandacht. De ouders die we hebben geïnterviewd, vinden het fijn om hun ervaringen met vrijwilligers te kunnen delen, omdat deze niet te dichtbij staan – zoals familie – maar ook niet te ver af. 'Ze staat er net weer iets verder vanaf en dan is dat wel fijn om even mijn verhaal aan haar kwijt te kunnen' (Ouder die informele steun krijgt). Ook de jongeren die we hebben geïnterviewd hebben het gevoel dat ze bepaalde zaken gemakkelijker kunnen delen met een vrijwilliger dan met vrienden, bijvoorbeeld omdat vrienden de verhalen kunnen doorvertellen aan anderen.

Doordat vrijwilligers een luisterend oor bieden en ervaringen met jeugdigen en ouders delen, voelen zij zich door hen gesterkt en gesteund:

Vaak zie je ook dat ouders dan eigenlijk ook best wel zelf die oplossingen weten te bedenken. Alleen hebben ze jou nodig om even op gang te komen, om misschien eens een vraag te stellen dat ze denken: o ja maar hoe zit dat dan? (Coördinator vrijwillige inzet)

Ouders hebben dus in feite in deze vrijwilligers iemand gevonden die hen ziet voor wie ze zijn en niet voor het probleem dat ze hebben.

Meer ruimte voor flexibiliteit en domeinoverstijgende ondersteuning

Ook heeft een vrijwilliger meer vrijheid in de manier waarop hij helpt, terwijl een professionele hulpverlener geacht wordt adviezen en oplossingen aan te dragen om bepaalde doelen te bereiken. Doelen, verwachtingen en afspraken die in het kader van de professionele hulpverlening worden gedaan, kunnen voor extra druk zorgen voor ouders of jeugdigen, en dat speelt veel minder een rol bij vrijwilligers:

Zij heeft nou een vrijwilliger die zij 1 keer in de week 1,5 uur aan de telefoon spreekt en dat ze zegt het is zo fijn dat er iemand even naar mijn verhaal wil luisteren en ik niet het gevoel heb dat ik iemand tot last ben, maar een moeder die enorm worstelt met haar pubers en niet in het hele systeem verzand wilde raken van een hulpvraag moeten hebben en beschikkingen en intakes. (Coördinator formele en informele zorg)

Ouders en jeugdigen waarderen het dat vrijwilligers geen gedetailleerd plan met expliciete doelen en acties hoeven na te streven:

Een vrijwilliger gaat naast iemand staan. Een professional kan wel de intentie hebben [...] om naast iemand te staan, maar die heeft altijd een doel, die moet ergens naartoe werken en dat hoeft een vrijwilliger niet. Als iemand zegt 'je mag bij mij thuis komen en ik wil alleen maar

koffiedrinken', dan ga je alleen maar koffiedrinken. Dan is dat voldoende.
(Netwerkcoördinator)

Vrijwilligers zijn minder gebonden aan protocollen en beleid dan professionals, waardoor er meer ruimte is voor flexibiliteit en creativiteit. Dat maakt het voor vrijwilligers gemakkelijker om het voorliggende werk te doen, flexibel in te springen op behoeften van gezinnen, en domeinoverstijgend ondersteuning te geven, bijvoorbeeld in gezinnen waarin verschillende vragen of problemen zijn.

Vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening kunnen elkaar aanvullen en versterken

Uit de beleidsstukken en de interviews komt naar voren dat er veel aandacht is voor mogelijkheden om formele of specialistische ondersteuning te verbinden met informele ondersteuning. Juist doordat vrijwilligers een andere instelling, doel en expertise hebben, kunnen zij het verschil maken en van toegevoegde waarde zijn naast professionele ondersteuning en hulp, zo is de gedachte. Een goed samenspel kan positief uitpakken voor het kind, de ouder of het gezin in kwestie, bijvoorbeeld doordat de ondersteuning of de hulp beter kan aansluiten bij wat er nodig is en daardoor effectiever kan zijn. Als voorbeeld van een dergelijk samenspel wordt genoemd, dat een zorgtraject een informeel vervolg kan krijgen, waardoor een terugval kan worden voorkomen: 'Nu is het toch te vaak dat we gewoon hulp inzetten; dan verdwijnt je weer en dan stort het weer in, en dan komen we weer, maar hoe kan je dat beter verbinden?' (Beleidsmedewerker) Ook wordt in beleid benadrukt dat vrijwilligerswerk de druk op de professionele hulpverlening kan helpen verlichten: door te voorkomen dat dergelijke hulp nodig is.

Ook uit de interviews met betrokkenen uit de praktijk komt naar voren dat vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening elkaar soms kunnen aanvullen en versterken. Juist wanneer er professionele hulp in een gezin is, kunnen vrijwilligers het bijvoorbeeld mogelijk maken om juist met andere zaken bezig te zijn en sociale, emotionele of praktische steun te bieden: 'Want juist als jij met kinderen met complexe problemen in de jeugdzorg zit, heb je heel erg behoefte aan iemand om je heen om te sparren van: wat gebeurt hier, hoe moet ik dat doen, wil je meegaan met de gesprekken?' (Vrijwilliger en initiatiefnemer burgerinitiatief). Ondersteuning door een vrijwilliger kan in sommige gevallen ook voorafgaan aan professionele hulp of erop volgen:

Soms is de hulpvraag en de casus zo complex, hebben ze al zoveel te maken gehad met hulpverleners, dat er ook geen vertrouwen meer is, dat je door de laagdrempelige inzet van vrijwilligers weer begint met bouwen. (Netwerkcoördinator)

4.3 Bevorderende en belemmerende factoren en mechanismen, en hoe de overheid en professionals vrijwilligers kunnen ondersteunen

Aandacht in begeleiding voor rolvastheid en grenzen kan overschatting voorkomen

In tegenstelling tot de vrijwilligers bij verenigingen (zie hoofdstuk 3) hebben vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen meestal expliciet als doel om het welzijn van kinderen en jeugdigen te bevorderen door middel van het bieden van bepaalde diensten en ondersteuning. Zij hebben soms een achtergrond in de zorg, en zij ontvangen vaak een training of begeleiding via de organisatie waaraan zij zijn verbonden, bijvoorbeeld door een vrijwilligerscoördinator.

Deze vrijwilligers vertegenwoordigen een andere waarde dan professionele hulpverleners, zo constateerden we hiervoor. Vrijwilligers gaan meestal geen problemen voor gezinnen oplossen, dat

is een taak van professionele hulpverleners. Vrijwilligers hebben vaak niet de expertise en ervaring die professionals wel hebben en zij willen dit vaak ook niet. Hun werk raakt echter soms wel aan dat van professionele hulpverlening, en niet altijd zijn grenzen gemakkelijk te trekken tussen wat een vrijwilliger wel en niet zou kunnen.

Bovendien zien betrokkenen in de twee gemeenten van ons onderzoek een verschuiving waarbij vrijwilligers te maken kunnen krijgen met meer complexe taken en hulpvragen en met verschuivende taakgrenzen tussen vrijwilligers en beroepskrachten. Er komen volgens hen bijvoorbeeld meer dan voorheen aanvragen binnen bij de welzijnsorganisaties die vrijwilligersprojecten coördineren en ondersteunen, voor hulp in gezinnen met complexe of zware problematiek, bijvoorbeeld gezinnen met een kindbeschermingsmaatregel. Sommige vrijwilligersorganisaties bieden dergelijke hulp ook expliciet aan, al dan niet in combinatie met professionele hulp. Ook komen er steeds vaker verzoeken bij vrijwilligersorganisaties binnen voor ondersteuning van mensen die eigenlijk eerder professionele hulp nodig hebben, terwijl die nog niet beschikbaar is vanwege wachtlijsten. 'De wachtlijsten zijn overal zo lang bij jeugdzorg en bij hulpverlening, nou als wij gezinnen eerder kunnen helpen in een lichtversie, komen de gezinnen die echt die hulp nodig hebben eerder aan bod ook.' (Coördinator vrijwilligersprojecten).

Vrijwilligers kunnen soms in dergelijke meer complexe situaties van betekenis zijn. Er kleven echter risico's aan de inzet van vrijwilligers in dergelijke situaties, voor de gezinnen die ondersteuning nodig hebben, maar ook voor de vrijwilligers zelf: mogelijk doet de ondersteuning niet voldoende recht aan de situatie en problemen van de ouders of jongeren, of gaat dit de draagkracht van vrijwilligers te boven. Wanneer er samen met de vrijwilliger in kwestie een zorgvuldige afweging en inschatting hiervan wordt gemaakt, kan een dergelijke situatie voorkomen worden. Ook helpt het wanneer er in de begeleiding van vrijwilligers aandacht is voor het bewaken van grenzen en rolvastheid: 'Dat we goed blijven kijken met elkaar: wat hoort bij een vrijwilliger en wat hoort bij de professional?' (Coördinator vrijwilligersprojecten).

Verder is het goed wanneer vrijwilligers, zeker in situaties met complexe of zware problematiek, kunnen terugvallen op professionele hulpverleners. Wanneer dat niet gebeurt, doet inzet van vrijwilligers mogelijk geen recht aan het gezin of de jeugdige in kwestie, en kan de vrijwilliger overvraagd of overschat worden of geconfronteerd worden met een groot moreel dilemma. De coördinator die we interviewden, vertelt over een dergelijke situatie, waarin een van haar vrijwilligers terecht kwam. Zij ondersteunde een moeder die wachtte op traumatherapie. De therapie startte uiteindelijk niet, maar er kwam ook geen alternatief, waarna de vrijwilliger vond dat ze het niet kon maken om de moeder in de steek te laten.

Om te voorkomen dat vrijwilligers overschat en overvraagd worden, is het nodig dat hier ruimte en aandacht voor is in de begeleiding van vrijwilligers. In de gemeenten waar we onderzoek hebben gedaan, zijn bij organisaties en aanbieders coördinatoren werkzaam die hier aandacht voor hebben. Deze coördinatoren zijn meestal professionals die (onder andere) zorgen voor de werving, selectie en begeleiding van de vrijwilligers (zie kader 4.1). In de aanbestedingsprocedure kan de lokale overheid als eis in haar voorwaarden opnemen dat er in de begeleiding van vrijwilligers aandacht is voor het bewaken van grenzen en rolvastheid en voor hoe voorkomen kan worden dat vrijwilligers overvraagd en overschat worden.

Verbindingen zijn nodig voor een goed samenspel

Willen professionele hulpverlening en vrijwilligerswerk elkaar goed kunnen aanvullen, dan is het helpend wanneer er goede verbindingen zijn tussen vrijwilligers en professionals: op het interpersoonlijke niveau en tussen organisaties. Die verbindingen kunnen verschillende vormen hebben. Allereerst is het belangrijk dat initiatieven, organisaties en instanties in elk geval weet hebben van elkaar en elkaar weten te vinden of te bereiken wanneer dat nodig is. Professionals zoals huisartsen, praktijkondersteuners, scholen en jeugdhulporganisaties krijgen hulpvragen van ouders of gezinnen en kunnen indien nodig doorverwijzen naar organisaties die vrijwilligersprojecten uitvoeren of hulpinstanties die met vrijwilligers werken. En andersom komen vrijwilligers met mensen in contact die meer hulp nodig hebben dan zij nu krijgen of die niet bereikt worden, en kunnen zij hen in contact brengen met instanties.

Netwerkcoördinatoren of sociaal makelaars kunnen verbindingen leggen tussen de verschillende organisaties die met vrijwilligers werken, en ook met de gemeenten en met instanties of professionals die hulpvragen binnenkrijgen, zoals de huisarts of de Wmo-consulent. In een van de gemeenten is een netwerkcoördinator aangesteld bij een platform waar verschillende organisaties die met vrijwilligers werken bij aangesloten zijn. Zij kent het aanbod aan vrijwilligerswerk in de gemeente en kan er via haar connecties voor zorgen dat een vorm van ondersteuning gevonden wordt die het beste past bij de hulpvraag of bij wat er in een specifieke situatie nodig is: 'Ik ben een soort spin in het web: tussen de organisaties, de deelnemers, de gemeente, alles' (Netwerkcoördinator). Zie kader 4.1 voor meer informatie over deze netwerkcoördinatoren.

Naast elkaar kennen, vinden en bereiken, is het ook belangrijk dat er sprake is van wederzijdse erkenning en vertrouwen tussen vrijwilligers en beroepskrachten. Verschil in perceptie van de waarde van vakkennis en ervaringskennis kan een reden zijn waarom professionals terughoudend zijn om de begeleiding van een kind, ouder of gezin over te dragen aan een vrijwilliger. Verschillende percepties kunnen een rol spelen bij weerstand van betaalde krachten richting vrijwilligers of andersom, bijvoorbeeld de angst om te worden vervangen door (goedkopere) vrijwilligers, of de samenwerking te zien als iets wat vooral tijd kost.

Dergelijke verschillen van mening en percepties over en weer kunnen het samenspel tussen vrijwilligers en professionals in de weg staan. Het is belangrijk dat er in die relatie voldoende aandacht en openheid is voor dergelijke spanningen. In een open en eerlijk gesprek kunnen vrijwilligers en professionals elkaar beter leren kennen en kan er gebouwd worden aan wederzijds vertrouwen en erkenning dat de bijdrage van de ander aanvullend of van meerwaarde kan zijn.

Daar ook begrip voor hebben, dat het ook lastig is om misschien los te laten, vertrouwen te hebben in vrijwilligers, dat ze dus meerwaarde hebben. Ik denk ook zeker de meerwaarde van informele support onder de aandacht te brengen: dat het echt iets extra's levert wat jij misschien ogenschijnlijk ook wel wil leveren, maar dat dat echt niet hetzelfde is. Dat je daardoor meer kan doen. (Coördinator vrijwillige inzet)

Initiatieven, organisaties of instanties kunnen met elkaar afstemmen welke hulp of ondersteuning het beste past bij een hulpvraag: ondersteuning door vrijwilligers, hulp door een professional, of een combinatie van beide? In één van de gemeenten hebben verschillende jeugdhulp- en welzijnsorganisaties om die reden hun krachten gebundeld en een netwerk opgezet:

Wij hebben het omgedraaid. Een ouder mag laagdrempelig een hulpvraag stellen. De coördinator komt dan langs om te kijken waar we bij kunnen helpen en gaat achter de schermen matchen welke interventie het beste aansluit bij de vraag van deze ouder.
(Coördinator formele en informele zorg)

Er worden in het kader van deze netwerksamenwerking regelmatig overleggen of 'leertafels' georganiseerd waar de verschillende organisaties aan zitten die elk een hulpvraag van een gezin kunnen indienen. Daarnaast zijn er ook overlegstructuren of 'leertafels' waar er meer overstijgend naar de samenwerking tussen informeel en formeel gekeken wordt: wat gaat goed en wat kan beter? Dergelijke structurele manieren om afstemming en samenwerking te bevorderen tussen vrijwilligers en professionals, op zowel het interpersoonlijke niveau alsook tussen organisaties, kan ertoe leiden dat vrijwilligerswerk en professionele hulp elkaar meer aanvullen en versterken. Daardoor kunnen ouders en kinderen die ondersteuning nodig hebben, beter geholpen en bereikt worden. De lokale overheid kan dergelijke netwerkvorming stimuleren door hier in de aanbestedingssystematiek aandacht voor te vragen.

4.4 Samenvatting en conclusies

Uit de beleidsstukken en interviews met beleidsmakers alsook met betrokkenen uit de praktijk komt naar voren dat vrijwilligers zoals maatjes en steunouders een persoonlijke en redelijk gelijkwaardige relatie aangaan met jeugdigen of met ouders, en hun een luisterend oor bieden en ervaringen met hen delen; daardoor voelen deze laatsten zich gesterkt en gesteund. Ook bieden de vrijwilligers soms praktische hulp. In tegenstelling tot de vrijwilligers bij verenigingen hebben vrijwilligers die gezinnen en jongeren één-op-één ondersteunen meestal expliciet als doel het welzijn van kinderen en jeugdigen te bevorderen door middel van het bieden van bepaalde diensten en ondersteuning.

Vrijwilligers vertegenwoordigen dus een andere waarde dan professionele hulpverleners, maar hun werk raakt soms wel aan dat van professionele hulpverlening. Duidelijke grenzen tussen wat professionele hulpverleners en wat vrijwilligers kunnen betekenen, zijn echter niet altijd gemakkelijk te trekken. Vanwege personeelstekorten en wachtlijsten kan de druk op organisaties om vrijwilligers in te zetten bovendien toenemen. Deze vrijwilligers hebben daarom behoefte aan rolduidelijkheid: weten waar je wel en niet van bent. Om te voorkomen dat vrijwilligers overschat en overvraagd worden, helpt het wanneer er in de begeleiding van vrijwilligers ruimte en aandacht is voor een zorgvuldige afweging in hoeverre ondersteuning door een vrijwilliger passend is, en voor het bewaken van grenzen en rolvastheid. De lokale overheid kan in de aanbestedingsprocedure hierover voorwaarden opnemen.

Er zijn verschillende mogelijkheden en manieren waarop vrijwilligerswerk en professionele hulpverlening elkaar kunnen aanvullen en versterken. Wanneer er professionele hulp in een gezin is, kunnen vrijwilligers het bijvoorbeeld mogelijk maken om juist met andere zaken bezig te zijn en sociale, emotionele of praktische steun te bieden. Ondersteuning door een vrijwilliger kan in sommige gevallen ook voorafgaan aan professionele hulp of er juist op volgen.

Voor een goed samenspel zijn afstemming en verbindingen nodig op zowel het interpersoonlijke niveau als tussen organisaties, met actoren zoals huisartsen en praktijkondersteuners, jeugdhulporganisaties en scholen. Netwerkcoördinatoren kunnen voor een dergelijke verbinding zorgen. Ook netwerken of leertafels kunnen zorgen voor een goed samenspel tussen vrijwilligerswerk

en professionele hulpverlening: op deze manier kunnen mensen en organisaties elkaar bereiken indien nodig, leert men elkaars meerwaarde erkennen en op elkaar vertrouwen, en kan men met elkaar afstemmen welke hulp of ondersteuning het beste past bij een hulpvraag: ondersteuning door vrijwilligers, hulp door een professional, of een combinatie van beide? De lokale overheid kan haar inkoop- en aanbestedingsbeleid aanwenden om een dergelijke afstemming en samenwerking te stimuleren, zodat professionals hier ook de tijd en ruimte voor krijgen.

Literatuur

- Arends, Judit (2024). *Vrijwilligerswerk 2023*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS. Geraadpleegd 31 oktober 2024 via www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2024/vrijwilligerswerk-2023.
- Arends, Judit en Hans Schmeets (2018). *Vrijwilligerswerk: activiteiten, duur en motieven*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Arum, Silke van, René Broekroelofs en Hilde van Xanten (2020). *Sociale wijkteams vijf jaar later*. Utrecht: Movisie.
- Arum, Silke van, Sonja van Rooijen en Koen Kros (2023). *Sociale (wijk)teams: peiling 2022. Vijfde landelijke peiling onder Nederlandse gemeenten (najaar 2022)*. Utrecht: Movisie.
- Blijleven, Wieke, Merlijn van Hulst en Frank Hendriks (2019). *Publieke bricoleurs. Over ambtelijk vakmanschap op het raakvlak van gemeente en gemeenschap*. Tilburg: Tilburg University.
- Brandsen, Taco, Wim van de Donk en Kim Putters (2005). Griffins or chameleons? Hybridity as a permanent and inevitable characteristic of the third sector. In: *Journal of Public Administration*, jg. 28, nr. 9-10, p. 749-765.
- Brummel, Annica (2017). *Sociale verbinding in de wijk. Mogelijkheden voor sociale inclusie van wijkbewoners met een lichte verstandelijke beperking of psychische aandoening* (proefschrift, Nijmegen). Delft: Eburon.
- Brummel, Annica en Robin Smits (2021). De betekenis van sociale infrastructuur. In: *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, jg. 30, nr. 4, p. 13-19.
- Buuren, Arwin van (2018). *Uitnodigend besturen. Het organiseren van ruimte voor initiatief*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Dekker, Paul (red.) (2002). *Particulier initiatief en publiek belang. Beschouwingen over de aard en toekomst van de Nederlandse non-profitsector*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Fokkema, Mirjam, Jochem Heemskerk en René Kerkwijk (2019). *Wijkgericht werken: zo doen we dat*. Den Haag: Platform 31.
- Friele, R.D., M.R. Bruning, I.L.W. Bastiaanssen, R. de Boer, F. Bucx, J.F. de Groot, T. Pehlivan, L. Rutjes, F. Sondeijker, T.A. van Yperen en R. Hageraats (2018). *Eerste Evaluatie van de Jeugdwet. Transformatie in zicht?* Den Haag: ZonMw.
- Ghorashi, H., K. Boersma en F. Azarhoosh (2023). Tussen-denken en inclusief besturen rond armoede. In: T. Overmans, M. Honingh en M. Noordegraaf (red.), *Werken aan maatschappelijke vraagstukken: verbindende bestuurskunde? In het kader van 50 jaar jubileum van Vereniging voor Bestuurskunde* (p. 97-113). Den Haag: Boom.
- Grootegoed, Ellen, Anja Machielse, Evelien Tonkens, Laurine Blonk en Sanne Wouters (2018). *Aan de andere kant van de schutting. Inspelen op de toenemende vraag naar informele inzet in het lokale sociaal domein*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Ham, Lia van der, Maaike den Draak, Wouter Mensink, Peggy Schyns en Esther van de Berg (2018). *De Wmo 2015 in praktijk. De lokale uitvoering van de wet maatschappelijke ondersteuning*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hart, Harm 't, Hennie Boeije en Joop Hox (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Hermens, Niels en Rob Gilsing (2013). *Sportclubs in de jeugdketen. De mogelijkheden van pedagogische ondersteuning van sportverenigingen*. Rotterdam/ Utrecht: Rotterdam Sport.
- Hoex, J., S. Vlaardingebroek, M. Balledux, P. Speetjens en C. Vink (2022). *Opgroeien doe je samen. Bouwen aan een stevige pedagogische basis*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Jager-Vreugdenhil, Maria (2014). *Geef ze de ruimte! Onderzoek naar succes- en faalfactoren van burgerinitiatieven in Gelderland*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

- Jantje Beton (2023). Resultaten Onderzoek Speeltuinen. Geraadpleegd 27 oktober 2024 via <https://jantjebeton.nl/media/pages/medialibrary/36e2e322f8-1709036827/onderzoek-speeltuinen-jantje-beton-2023.pdf>.
- Jeugdautoriteit (2024). *De stand van de jeugdzorg 2024*. Den Haag: Jeugdautoriteit.
- Klerk, Mirjam de, Alice de Boer, Inger Plaisier en Peggy Schyns (2017). *Voor elkaar? Stand van de informele hulp in 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Krijnen, Henk en Jos van der Lans (red.) (2021). *Canon samenlevingsopbouw*. Amsterdam: Vereniging Canon Sociaal Werk.
- Kromhout, Mariska, Patricia van Echtelt en Peteke Feijten (2020). *Sociaal domein op koers? Verwachtingen en resultaten van vijf jaar decentraal beleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lange, Meta de, Jesper Rözer, Max Huber en Lex Veldboer (2021). *De waarde van preventie in een veranderend sociaal domein. Een quickscan van de literatuur*. Amsterdam: Hogeschool Amsterdam.
- Meerkerk, Ingmar van en Jurian Edelenbos (2014). The effects of boundary spanners on trust and performance of urban governance networks: findings from survey research on urban development projects in the Netherlands. In: *Policy Science*, jg. 47, p. 3-24.
- Mensink, Wouter, Anita Boele en Pepijn van Houwelingen (2013). *Vrijwillige inzet en ondersteuningsinitiatieven. Een verkenning van Wmo-beleid en -praktijk in vijf gemeenten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Moor, Tine de (2024). *Hoe waarde weerbaar wordt. Bouwen aan de gemeenschapseconomie in Rotterdam*. Rotterdamlezing essay 2024. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Movisie (2023). Wat is de sociale basis precies? Geraadpleegd 17 januari 2025 via www.movisie.nl/artikel/wat-sociale-basis-precies.
- Mulier Instituut/VSG (2023). *Sportakkoord: Vitale sport- en Beweegaanbieders*. Geraadpleegd 16 januari 2024 via www.sportenbewegenincijfers.nl/beleid/sportakkoord/vitale-aanbieders#Vitaliteit.
- Nederhand, José, Koen Migchelbrink en Jurian Edelenbos (2022). *Participatie en overheid: dat vraagt om responsiviteit!* Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Nederlandse Sportraad (2023). *Kinderen centraal. Advies over het pedagogisch klimaat in de sport*. Den Haag: Nederlandse Sportraad. Geraadpleegd 31 maart 2025 via www.nederlandse-sportraad.nl/adviezenoverzicht/kinderen-centraal/documenten/publicaties/2023/03/29/kinderen-centraal-advies-over-het-pedagogisch-klimaat-in-de-sport.
- NOC*NSF (2021). *De overtuiging en missie van NOC*NSF*. <https://nocnsf.nl/missie-visie-doelstelling-nocnsf>.
- Oude Vrielink, Mirjan en Imrat Verhoeven (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. In: *Beleid en Maatschappij*, jg. 38, nr. 4, p. 377-387.
- Pelt, Mariël van en Marcel Spierts (2023). Samenlevingsopbouw. In: Lex Veldboer, Radboud Engbersen, Erna Hooghiemstra, Judith Jansen, Laura Koeter, Lou Repetur, Jesper Rözer en Ard Sprinkhuizen. *Lexicon Nabijheid en sociaal werk* (p. 231-240). Amsterdam/Utrecht: Van Gennip/Movisie, Werkplaatsen Sociaal Domein, Werkplaatsen Sociaal Domein Amsterdam en Omgeving.
- Plaisier, Inger, Mark Reijnders en Anne Louise Schotel, m.m.v. Peggy Schyns (2024). *Zien, luisteren en helpen. Wat gemeenten kunnen doen voor een beter bereik in het sociaal domein*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Roos, Simone de, Freek Bucx en Esther van den Berg (2021). *Sociale netwerken van ouders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Rowley, J. (2002). Using case studies in research. In: *Management Research News*, jg. 25, nr. 1, p. 16-27.
- RVS (2023). *Kinderen uit de knel*. Den Haag: Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.

Ter Avest, David en Hafida El-Gharbaoui (2025). De wijk als steunstructuur Sociaal en gezond in Schiedam Nieuwland. Geraadpleegd 28 maart 2025 via [https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/ter-avest-el-gharbaoui-\(2025\)-de-wijk-als-steunstructuur.pdf](https://werkplaats sociaaldomeinzhz.nl/files/ter-avest-el-gharbaoui-(2025)-de-wijk-als-steunstructuur.pdf).

TK (2012/2013). *Regels over de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen (Jeugdwet)*. Memorie van Toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012/2013, 33486, nr. 3.

TK (2013/2014). *Regels inzake de gemeentelijke ondersteuning op het gebied van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen en opvang (Wet maatschappelijke ondersteuning 2015)*. Memorie van Toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 2013/2014, 33841, nr. 3.

TK (2022/2023a). *Mantelzorg*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 30169, nr. 75.

TK (2022/2023b). *Voortgangsbrief Jeugd*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 31839, nr. 964.

Vermeij, Lotte, Jurjen Iedema, Jeroen Boelhouwer, Ingrid Ooms en Jeanet Kullberg (2021). *Vier typen gemeenten. Een laagdrempelig instrument om de belangrijkste verschillen tussen gemeenten een plek te geven in SCP-onderzoek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vorst tot Beest, Marthe van (2023). *De pedagogische waarde van vrijetijdsorganisaties. Een literatuuronderzoek naar wat de georganiseerde vrije tijd pedagogisch waardevol maakt*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

© Sociaal en Cultureel
Planbureau Den Haag, juni 2025

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

Auteurs

Freek Bucx
Esther van den Berg
Khadija Kadrouch-Outmany
Mirjam de Klerk